

TE – 101 Genel Ekonomi için Makaleler

Pusula Gazetesi Tarım Ekonomisti Gözüyle Köşesi Haftalık Yazıları

23 Kasım 2016 – 28 Şubat 2018

Sadece parayı veren mi düdüğü çalar?

Yazının başlığını okuyunca, herkesin aklına gelen Nasrettin Hoca'nın fıkrası ile başlayalım. Hoca bir gün kasabaya giderken köydeki çocuklar hocanın etrafını sarar ve hepsi hocanın kendilerine kasabadan düdükle getirmesini ister. Çocuklardan sadece biri hocaya düdüğü alması için para verir. Hoca kasabadan bir düdükle döner ve düdüğü parayı aldığı çocuğa verir. Diğer çocuklar "Hani bizim düdüğümüz" diye feryat eder. Hoca o meşhur "Parayı veren düdüğü çalar" sözünü söyleyerek bir hayat düsturuna işaret eder.

Bu meşhur söz, ekonomi biliminin "Kimler için üretilecek?" sorusuna da cevap vermektedir aslında. Bir ekonomide üretilen mal ve hizmetler, karşılığını ödeyebilenler için üretilir. Peki, insanlar bu karşılığı ödeyecekleri parayı nereden bulurlar? Bu para, temelde insanların sahip olduğu tüm gelirleri kapsar. Bir kişinin gelir kaynakları ise çalışarak, yani işgücünün karşılığında elde ettiği ücret, taşınır ve taşınmaz servetinden temin ettiği gelirler ve girişimci olarak patronu olduğu işletmelerin kârlarından oluşur. Sahip olunan kaynakların miktarı yanında kalitesi ne kadar yüksek olursa, insanlar o kadar çok gelir ve dolayısıyla üretilen mal ve hizmetlerden pay elde ederler.

İfade edilen gelir kaynaklarının hiç birine sahip olmayanlar, bu durumda üretimden pay alamayacak mı? Yani parayı veremeyen düdüğü çalamayacak mı? Eğer bu soruyu piyasa ekonomisinin hakim olduğu ekonomi sistemine sorarsanız, "hiç pay alamayacak, yani düdüğü çalamayacak" cevabını alırsınız. Bir an için hiç bir yakını ve gelir kaynağı olmayan yaşlı bir insanı, ailesini aniden kaybetmiş bir çocuğu veya akli ve fiziki sorunları nedeniyle kendine yetemeyen birini düşünelim. Piyasa ekonomisine göre, bu insanların orman kanunlarında olduğu gibi yok olması gerekir. Ama insanlık tarihine baktığımızda, toplumlar ve zekât gibi dini müesseseler bu durumda olanları gözetmiş ve korumuştur. Günümüzde de modern devletler, hiç veya çok az gelir kaynağına sahip olanlara sosyal politika gereği sahip çıkmaktadır. Gelir dengesizliğinin giderilmesine ve yoksulluğa yönelik politikalar, sosyal politika olduğu kadar ekonomi politikasıdır da. Çünkü üretilen mal ve hizmetlerin bir kısmı, daha çok ihtiyacı olanlara yöneltilerek ekonomi politikalarının temel amacı olan toplumsal refahın artmasına çok önemli katkılar sağlanır.

"Parayı veren düdüğü çalar" sözünden hareket edilerek yukarıda ifade edilen gelir dağılımı dengesizliği gibi piyasa ekonomisinin başarısız olduğu alanlarda düzenleyici rol oynamak, ekonomi politikalarının temel amaçlarından biridir. Piyasa ekonomisi; bazı firmaların zamanla tekel oluşturmaları, hep yüksek kâr hedefleyen firmaların bazı üretim faaliyetleri yoluyla toplumu olumsuz etkilemesi ve kârlı olmadığı için toplumun çok ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetlerin üretilmemesi gibi başarısızlıklarla da karşı karşıya kalır. Bu durumlarda devletler, tekeli ortadan kaldırıp piyasada rekabet ortamı sağlamak, topluma maliyet yükleyen ekonomik faaliyetler için düzenlemeler getirmek ve üretimi özel sektörde çok kârlı olmayan fakat toplumun ihtiyaç duyduğu kamu mal ve hizmetlerini üretmek gibi görevler de üstlenirler.

Rekabet ortamının sağlanmasıyla, tekel firmaların hep kendine yontması önlenerek hem piyasadaki diğer üreticilerin ve hem de tüketicilerin kazançları korunmuş, yani toplumun refahı daha yükseğe çıkarılmış olur. Adalet, güvenlik, savunma, eğitim ve sağlık gibi kamu hizmetleri yanında parklar, sokak lambaları, köprüler ve yollar gibi kamu mallarını kısmen veya tamamen üreten devlet, toplumun olmazsa olmaz ihtiyaçlarını karşılar. Çevreye ve doğal kaynaklara zarar vererek topluma haksız maliyetler yükleyen firmaların faaliyetlerinin sınırlandırılması veya bu maliyetleri ortadan kaldıracak şartlara bağlanması için yapılan düzenlemeler, sürdürülebilirliğe, topluma ve gelecek nesillere çok önemli yararlar sağlar.

Ekonomi biliminin öğretilerine göre, bir ekonomideki kararların piyasada oluşan fiyat sinyalleri doğrultusunda alınması, yani fiyat mekanizması denilen sisteme müdahale edilmemesi piyasanın etkin çalışması açısından elzemdir. Ancak yukarıda bahsedilen piyasa başarısızlıkları gibi durumlara müdahale de ekonomi kuralları içerisinde yer bulur. Bu başarısızlıkları giderecek hükümet politikalarının gerekli olduğu ve toplumsal refahı artırdığı vurgulanır. Yani Nasrettin Hoca'nın "parayı veren düdüğü çalar" sözüyle işaret ettiği düstur gibi genel kuralların işletilmesi yanında, bu kurallar dışındaki durumlar için önlemler almak, eksiklikleri gidermek gerekir.

Genel kabullerin esas olduğu, ancak istisnaların da göz ardı edilmediği politikaların hakim olması dileği ile selamete kalınız...

Bilgiyi hayatla ilişkilendirerek aktarmak

Genelde teorik, soyut ve kitabi bilgilere dayalı bir eğitim anlayışımız var. Bilgi aktarırken uygulamayı ve hayatla ilişkilendirmeyi biraz göz ardı ederiz. Bu tespit, belki de eğitimdeki en önemli sorunlarımızdan birisidir. Teorik ve soyut olunca öğretilen konu zorlaşır, anlaşılmaz hale gelir ve sanki anlatılanlara daha bilimsel bir hava yüklenir. Sayısal yöntemleri kullanan bir derste bakarsınız hoca formüller ve modeller içinde kaybolurken öğrenciler de dersi takip edemez hale gelir. Hâlbuki konferanslarını dinlediğim dünya çapında alanının en iyileri, anlaşılır ve çok mütevazı bir şekilde aktarırlar birikimlerini.

Hatırlarım, fakülte yıllarında siyah kapaklı 500 sayfa sevimsiz bir matematik ders notumuz (teksir) vardı ve hala durur kitaplığımızda. Limit, türev ve integral ile ilgili örnekler bile teorik idi ve ne işe yaradığını çok öğrenemezdik. Ekonomi derslerinde teorileri tanımlardık, maddeleri sıralardık, esnekliği hesap ederdik ama neyi temsil ettiklerini ve elimizdeki bir problemi çözmede bu bilgileri nasıl kullanacağımızı çok bilemezdik.

Amerika'daki doktora öğrenciliği yıllarımda lisans düzeyinde matematik (Cebir, Analiz) dersleri aldım. Derste ve ders notlarında teori bile anlatılırken teorinin mantığı ayrıntısıyla yer alır, biyolojiden ekonomiye, mühendislikten fiziğe her konuda onlarca uygulamalar ve hayattan örnekler verilirdi. Ekonomi derslerinde kurallar ve olgular anlatılırken hep hayatla ilişkilendirilirdi. "Ekonomist için birinci dereceden türev, bebeğin elindeki çekiç gibidir" sözünü sıkça kullandığımı hiç unutmam.

Hayatla ilişkilendirmenin, misaller vermenin Kur'an'ın da yöntemi olduğu "Andolsun biz Kur'an'da belki öğüt alırlar diye her temsili anlattık" (Zümer, 27) ayetiyle açıkça belirtilir. Kur'an, birçok konuyu tarihi hikâyelere de yer vererek hayatla ilişkilendirir ve izah eder. Örneğin, Bakara suresinin 13 ile 20. ayetleri arasında tanımlanması çok zor olan münafıklar anlatırken 17. ayette "Onların durumu, ateş yakıp böylece çevresindeki şeyleri aydınlattığı zaman Allah'ın nurlarını giderdiği ve onları karanlıklar içinde bıraktığı kimselerin durumu gibidir" diye misal verir. Türk kültüründe de bilgiler, hikâyelerle ve konuya uygun özlü sözlerle (darb-ı mesel) etkili bir şekilde aktarılır çocuklara, gençlere.

Ekonomi biliminde tüketilen bir mal ve hizmetten elde edilen yararı ifade eden "fayda" kavramı vardır. Tüketim arttıkça bir malın ilave kullanımından elde edilen yarar azalır ki buna "azalan marjinal (son ilave) fayda kanunu" denir. Örneğin çok susadığınızda ilk tükettiğiniz bir bardak suyun faydası, sonraki her ilave tüketimde giderek azalır. Bu önemli kuralı birkaç örnekle hayatla ilişkilendirelim.

Gelir artışına bağlı olarak ne kadar çok tüketilirse, son ilave tüketimden elde edilen fayda o kadar azalır. Dolayısıyla çok tüketen varlıklı kimselerin son ilave tüketimden elde edeceği fayda, az tüketen yoksul kimselerinkinden çok düşüktür. Bu tespitten hareketle, zenginden alıp fakire vermek toplumun toplam faydasını yani refahını artırır. Bu durumda bir ülkenin refahı, kişi başına ortalama gelir kadar, gelir dağılımındaki dengesizliğin giderilmesine de bağlıdır çıkarımını yapabiliriz. Tüm ilahi dinlerin, zenginin fakire vermesini tavsiye etmesini de bu tespitlerle ilişkilendirebiliriz. Hatta, bu tavsiye İslam'da zekât müessesesi şeklinde farz olmuştur. Yine bu anlayışla devletler de zenginlerden vergilerle aldığını, sosyal yardım olarak yoksullara dağıtırlar.

Bir toplumdaki insanlar, riske girme tutumlarından dolayı riski sevenler ve riskten kaçınanlar diye ikiye ayrılırlar. İnsanın riski sevme tutumunun ardında genelde ilave gelirin dolayısıyla tüketimin ona sağladığı faydanın, azalan marjinal fayda prensibinin tersine, giderek artması yatar. Zengin olma, lüks içinde yaşama ve sosyal statü kazanma ona büyük haz, mutluluk ve dolayısıyla fayda sağlar. Diğer taraftan riski sevmeyen insanın tutumunun arkasında ise ilave gelirin ona çok fayda sağlamadığı gerçeği yatar. Bu insanlar daha çok mütevazı yaşamayı seven derviş ruhlu insanlardır. Risk sevenler ekonomik gelişmeye, risk sevmeyenler de sosyal barışa katkı vererek toplumda yerlerini alırlar.

Yaşamak için yararsız olan elmas, yaşamın vazgeçilmezi olan sudan çok daha pahalıdır. Buna ekonomide "değer paradoksu" denir. İlk ekonomistler, elmas kıt, su bol olduğu için "değer kıtlıktan (az bulunma) doğar" kuralıyla elmasın sudan çok daha değerli olması gerçeğini izah etmişler. Ancak azalan marjinal fayda kanunu keşfedildikten sonra değer paradoksunun izahı, elmasın az, suyun ise çok tüketilmesinden dolayı elmasın son ilave kullanımından doğan faydanın suyun son ilave tüketiminden sağlanan faydadan çok daha yüksek olmasına bağlanmıştır.

Sadece bir kavramın/teorinin yaşamla ilişkilendirilmesine yönelik verebileceğim pek çok örnekten sadece üç tanesini sıraladım. Bir hoca/öğretmen, anne, baba veya her tür konumdaki eğitici olarak aktardığımız bilgileri hayatla ilişkilendirirsek yaşamı kolaylaştırır ve bilgi aktarmada daha başarılı oluruz belki de.

Hayatla ilişkilendirerek birikimlerimizi aktarabilmek dileği ile hoşça kalın...

Ekonomi göstergelerinin göstermedikleri

Geçen hafta 2017'nin 3. çeyreği için açıklanan %11,1 gibi çok yüksek büyüme oranı, toplumun değişik kesimleri arasında farklı görüşlerin ifade edildiği tartışmalara neden oldu. Ekonomik büyüme ile ilgili bu tartışmalarda olduğu gibi kişi başına gelir, enflasyon, işsizlik, faiz oranları ve döviz kurları da siyasetlerin ve toplumun hep gündemindedir. Bu göstergelerden hareket edilerek ekonominin performansı ile ilgili görüşler serdedilir, tartışmalar yapılır.

İktidar, tüm olumsuz şartlara ve ekonomik saldırılara rağmen %11.1 ekonomik büyümenin çok önemli bir başarı olduğunu ifade ederken, muhalefet ise bunun tüketime dayalı ve daha çok inşaat gibi bazı sektörlerin öne çıktığı bir büyüme olduğunu iddia etti. Buradan da görüyoruz ki ekonomi göstergeleri ekonominin performansı hakkında belirleyici fikirler vermelerine rağmen, art niyetler bir tarafa, detaylara bakıldığında tartışmalara neden olabiliyor ve bazen gösterdiklerinden daha farklı resimler de çizebiliyorlar.

Örneğin, ekonominin önemli bir performans ölçütü olarak dikkate aldığımız kişi başına gelir 2002-2016 döneminde 3.500 dolardan yaklaşık 11 bin dolara, toplam milli gelir ise 230 milyar dolardan 860 milyar dolara yükseldi. Ancak bir de satın alma gücü paritesi yani alım gücü dikkate alınarak hesaplanan milli gelir vardır ki asıl refah seviyesini gösteren ölçütün bu olduğu kabul edilir. Bir aile, yıllık 11 bin dolar kişi başına gelirle örneğin ABD'de veya İngiltere'de düşük gelir kategorisine girerken, Türkiye'de orta gelirin üstünde bir ailenin refah düzeyine ulaşır.

Ülkeler arasındaki çok önemli fiyat farklılıkları, döviz kurlarındaki ani değişimler ve Türkiye gibi ülkelerde ev hanımlarının temizlik, çocuk bakımı, yemek pişirme gibi ekonomik faaliyetleri sonucu ortaya çıkan üretimlerin milli gelir hesaplarına katılmaması gibi durumlar, satın alma gücünü dikkate alan milli gelir hesaplarının yapılmasını gerekli kılmaktadır. İşte bu ve benzeri durumları dikkate alarak IMF tarafından hesap edilen satın alma gücü paritesi cinsinden Türkiye'deki kişi başına milli gelir 2017 yılı için 25.780 dolar olarak açıklandı. Bu rakama göre Türkiye dünyanın en büyük 13. ekonomisi olmaktadır.

Gerek cari fiyatlar üzerinden, gerekse satın alma gücü paritesi dikkate alınarak hesap edilen kişi başına milli gelir rakamları ortalama değerlerdir. Yani toplam milli gelirin nüfusa bölünmesiyle elde edilir ve dolayısıyla toplumun tüm fertleri/aileleri özelinde gerçek refah seviyesinin ne olduğunu çok iyi gösteremez. Bu nedenle toplumların refahını ölçmede kişi başına gelir yanında adil gelir dağılımını da dikkate almak bir o kadar önemlidir. Adil gelir dağılımı sağlandıkça, hem ekonomide üretilenlerden elde edilen toplam fayda ve hem de tesis edilen sosyal barışın sağladığı yarar artar.

İşsizlik oranı, toplam işgücü içerisinde çalışamayanların oranını ifade eder. İşsizlik denildiğinde hep olumsuzluk aklı gelir. Hâlbuki bazı işsizlik türleri toplum ve ekonomi için yararlı olabilir. Örneğin yeni mezun olan bir genç eğitimiyle çok ilişkili olmayan bir işe hemen girmek yerine, biraz işsiz kalarak ve kendini hazırlayarak daha verimli olacağı bir işe girebilir. Yeni doğan çocuğuyla ilgilenen bir annenin çocuğuna, hasta olan bir kişinin iyileşmesi için kendine zaman ayırması, çalışmaktan daha yararlı olabilir. Doğal işsizlik denilen ve bir ekonominin performansı arttıkça azalan bu ve benzeri örneklerin oluşturduğu işsizlik, gelişmiş ülkelerde %6, gelişen ülkelerde %8 civarındadır ve ekonomi için yararlı olabilir. Ancak bu rakamların üzerindeki işsizlik ekonomiyi olumsuz etkiler. Dolayısıyla ülkeler arasındaki işsizliği karşılaştırırken bu farklılığı dikkate almak gerekir.

Ekonomik büyüme rakamları da benzer şekilde ülke ekonomisinin gelişmişliğine bağlı olarak farklı anlamlar içerebilir. Örneğin gelişmiş ülkelerde %3-4 ekonomik büyüme iyi bir büyüme performansı sayılırken, gelişmekte olan ülkelerde %5-6 büyüme normal, %8-10 büyüme ancak iyi bir ekonomi performansı olarak kabul edilir. Çünkü gelişmiş ülkelerde üretim verimliliği yüksek olduğu için verimliliği ve dolayısıyla üretimi artırmak gittikçe güçleşir. Hâlbuki gelişmekte olan ülkelerde altyapı, verimlilik ve kurumsal iyileştirmelerle var olan açıklar giderilerek hızlı bir üretim artışı ve dolayısıyla ekonomik büyüme daha kolay sağlanır.

Benzer durum döviz kurlarında da söz konusu olabilir. Döviz kurlarının artması, yani TL olarak yabancı paraların pahalılaşması genel anlamda düşük ekonomik performansı ifade eder. Ancak spekülasyonlar ve dış ticaret açığını olumlu yönde etkilemek isteyen ekonomi politikaları, yüksek döviz kurlarının nedenleri olabilir. Bu gibi durumlarda artan döviz kurları, düşük ekonomi performansı anlamına gelmeyebilir.

Yukarıda ifade edilen veya edilmeyen tüm ekonomi göstergeleri, çoğu hesaplamada olduğu gibi belli bir hata payı ile belirlenir. Buna rağmen, ekonominin performansını ölçmede alternatifi olmayan bu göstergelerle ekonomiyi değerlendirmek kaçınılmazdır. Ancak bu ekonomi göstergelerinin verilen örneklerdeki gibi göstermediklerini de dikkate almak, yani ihtiyatlı olmak gerekir.

Ülkemiz ekonomisi göstergelerinin çok daha iyi olduğu günlere ulaşmak dileği ile kalın selamete...

Üniversite öğrencilerimizle hasbihal

Geçtiğimiz bahar döneminde Atatürk Üniversitesinin, 60. kuruluş yıldönümü hediyesi olarak bastırıldığı ve öğrencilerine dağıttığı Ord. Prof. Dr. Ali Fuad Başgil'in "Gençlerle Başbaşa" adlı kitapçığını gözden geçirme imkânım oldu. Üniversite gençliğinin okuması gereken bu kitapçık, hakikaten iyi bir seçim olmuş. Bu anlamda Atatürk Üniversitesinin üst yönetimini kutluyorum. Bugünlerde üniversite kampüsünde marketlerin yanında Şiraze isminde nezih bir kitap/kahve okuma salonu ve yurtlarla öğrenci işleri daire başkanlığı ve dış ilişkiler ofisi arasında, yani öğrencilerin yoğun olduğu güzergâhta çok güzel okuma/çalışma salonları öğrencilerimizin hizmetine açıldı. Sevgili öğrencilerimiz! Kitap var, nezih okuma salonları var. Artık size de çok okumak ve çok çalışmak düşüyor. Ne dersiniz?

Fırsat buldukça derslerde, toplantılarda ve çeşitli vesilelerle oluşan birlikteliklerde Ali Fuad Başgil'in yazdığı konulara benzer hususlar üzerine öğrencilerle sohbet etmeye çalışırım. Kendi çocuklarım ve yeğenlerimle de yaparım bu hasbihali nadir de olsa. Şuna inanıyorum ki gençlerin dinamizmi ve idealizmi ile bizlerin deneyimi ve realizmi bir araya geldiğinde çok güzel bir sinerji oluşuyor ve karşılıklı kazançlar elde ediliyor. Geçtiğimiz hafta Iğdır Üniversitesinde düzenlenen "Genç Tarımcılar Geleceğe Hazırlanıyor" adlı panelde konuşmacı idim. Burada bir daha hissettim gençlerle hasbihal etmenin ne kadar gerekli ve yararlı olduğunu. Dinamik ve idealist gençler, kafalarında cevaplayamadıkları sorulara hararetle çıkış arıyorlar. İşte bu arayışlara çıkış yolları göstermek doyumsuz mutluluk veriyor insana. Anne, baba, öğretmen, hoca, yönetici ve iş ve hayat tecrübesi engin olan diğerleri lütfen hasbihal edin gençlerle arkadaşça, dostça!

Gençlerle sohbetlerimde öne çıkardığım hususlardan biri, "ne olduğunuz değil, ne kadar iyi yaptığınız önemlidir" vurgusudur. İşini iyi yapamayan bir doktor toplum nezdinde itibar görmezken, sorumlu olduğu sokağı çok iyi temizleyen, pırıl pırıl yapan bir çöpçü el üstünde tutulur. Sözüm sadece geçlere değil, çocuğunun illa ki doktor, hukukçu veya mühendis olmasını isteyen anne ve babalara da. Bu ülkenin çok iyi öğretmenlere, sosyologlara, ziraatçılara, bilim insanlarına ve edebiyatçılara da ihtiyacı var. Günümüzde işsizlik meselesinden daha önemlisi, işini çok iyi, bihakkın ve uluslararası standartlarda yapanların az olmasıdır. Gençler! Yeter ki işinizin duayeni olun. Sizi temin ederim ki her zaman bir adım önde bulursunuz kendinizi. Bırakın işsiz kalmayı, aranan ve başarılı bir eleman olursunuz. Unutmayın! Başarı da mutluluğu getirir peşinden.

Siz öğrencilerle sohbetlerimde önemle vurguladığım diğer bir husus da, iyi bir Türkçe yanında en az bir yabancı dili kullanabilecek seviyede dil becerilerine sahip olmanızdır. Unutmayın ki dünya küreselleşen küçük bir köy haline geldi ve geliyor. Bu köyde insanlarla iletişim kurabilmek ve bilişim içinde olmak en önemli ihtiyacınız olacaktır önümüzdeki yıllarda. Ulaşabileceğiniz Türkçe bilgi kaynakları bir ise, İngilizce olanların bir milyon olduğu günümüzde zorunluluktur bu kaynaklara ulaşabilme kabiliyetinde olmak. Hem dil becerilerinizi geliştirmek, hem de yeni ve geniş bakış açıları kazanmanız için Erasmus, Mevlana ve Farabi gibi ulusal ve uluslararası hareketlilik programlarına mutlaka katılmalısınız. Uluslararası deneyimleri olmuş biri olarak bu hareketliliklerin kişisel gelişiminize ne kadar çok katkısı olacağını, kendimden bildiğim için rahatlıkla söyleyebilirim.

Okul müfredatında verilenlerle sınırlamayın kendinizi. Spor, musiki, kültür ve sanat faaliyetleri olsun öğrencilik yıllarındaki yaşamınızda. Hatta ilgi duyduğunuz ikinci bir ana dal veya açık öğretim iyi gelir başarılı, dinamik ve aktif olmanıza. Tabii tüm bunları yapabilmek için hayatın en önemli sermayesi olan zamanı en verimli şekilde kullanmak ve yıllık, dönemlik, aylık, haftalık ve hatta günlük iş planları yapmak gerekir. Bu kadar işin ve faaliyetin altından nasıl kalkarız dediğinizi duyar gibiyim. İnanın benim en verimli olduğum zamanlar, iş yükümün en yoğun olduğu dönemlerdir. Çünkü işleri yayma lüksünüz yok ve zamanında yapmak zorundasınız. Aşırı olmamak kaydıyla çok iş, çok meşgale insanı zinde ve dinamik tutar, çok yol almanızı sağlar ve nihayetinde sağlıklı, mutlu ve başarılı olmanıza katkı verir.

Bu hasbihalde söylenecek çok mevzular var elbette. Ancak, son zamanlarda önem verdiğim bir konuyu daha gündeme getirerek diğerlerini birebir sohbetlerimize bırakayım. O da mutlaka sahip olmanız gereken hayat boyu öğrenme anlayışıdır. Peygamberimizin "beşikten mezara kadar ilim öğreniniz" hadisi bu anlayışa işaret eder. Siz gençlerin fakülte yıllarında edineceğiniz bilgi, beceri ve kazanımlar, tüm hayatınızı başarıyla sürdürmeye yetmez. Çünkü üniversite yıllarında öğrendiklerinizin önemli bir kısmı, mezun olduğunuzda geçersiz hale geliyor. Her gün yeni bilgi ve becerilerin binlercesi giriyor yaşamınıza. İş hayatınızda çok özel ve yeni problemlerle karşı karşıya kalıyoruz. Bütün bunlarla baş etmenin yolu, hayat boyu öğrenme anlayışına sahip olmak ve bunun gereğini yapmaktan geçer.

Siz sevgili öğrencilerimize okuma aşkı, çalışma azmi, başarı ve mutluluk diliyorum. Kalın selamette...

Ekonomi politikalarında bıyık-sakal muhabbeti

Zaman zaman karşımıza öyle alternatifler çıkar ki bu alternatiflerin hangisini seçersek seçelim yarar yanında zarar da içerir. Bu gibi durumlarda “yukarı tükürsem bıyık, aşağı tükürsem sakal” öz değişini söyleriz. Her alanda olduğu gibi ekonomi politikalarında da buna benzer durumlar çoktur. İşin içinden çıkılamadığı çoğu durumda “telafi kriteri” diye bir yöntem kullanılır. Yeni bir ekonomi politikasının uygulamaya koyulmasıyla eğer toplumun tüm kesimlerinin refahı artıyorsa, bu duruma ekonomi literatüründe “Pareto Optimum” deniliyor. Ancak çoğu ekonomi politikasının böyle bir sonuç vermesi söz konusu olmuyor. Politikalar genellikle iyileştirmeyi hedeflediği kesimi olumlu etkilerken, diğer kesimleri olumsuz etkileyebilmektedir. Bu durumda “telafi kriteri” devreye giriyor. Eğer bir politika değişikliğinin belli kesimlere sağladığı refah artışı (kazanç), diğer kesimlerde meydana getirdiği refah azalışını (kayıp) karşılıyor ve hatta fazla bir artı değer oluşturuyorsa, o zaman bu politikanın uygulanması uygundur diyoruz. İsterseniz, birkaç ekonomi politikası örneği ile yazımıza devam edelim.

Parasal politikalar, temelde para arzı, faiz oranları ve döviz kurları gibi araçları kullanarak ekonomide hissedilen problemleri çözmeye çalışır. Böylece milli gelir ve dolayısıyla ekonomik büyüme gibi makroekonomik göstergelerde iyileşme sağlanmaya çalışılır. Ekonomik büyüme teorilerine göre ekonomideki büyümeyi sağlamak için yatırımların yani sermaye birikiminin artması ve bu yatırımlar için kaynak olacak tasarrufların da teşvik edilmesi lazım gelir. Yatırımları artırmak için kredi maliyeti olan faizler düşürüldüğünde, bu yatırımlara kaynak olan tasarruflar düşük faizden olumsuz yönde etkilenir. Yani, “yukarı tükürsen bıyık, aşağı tükürsen sakal” misali. Bu çıkmazın bir çözümü, faizleri yatırım yapanlar için düşürüp, tasarruf edenler için yükseltmektir. Bu nasıl olur? Diye sorduğunuzu duyar gibiyim. Eğer finans sektöründe iyi bir rekabet ortamı oluşturursanız, bankalar ve finans kuruluşları tasarruf mevduatı faiz oranını biraz yukarı çekerek tasarrufçuları, kredi faizlerini biraz aşağı çekerek yatırımcıları cezbetmeye çalışır. Kredi faizi oranı ile tasarruf mevduatı faiz oranı arasındaki fark olan kâr marjlarını bu şekilde düşürmek durumunda kalan bankalar ve finans kuruluşları, böylece tasarrufçulara daha yüksek faiz ödeyerek, yatırımcılardan ise daha düşük faiz alarak her iki kesimi de teşvik etmiş ve ekonomiye canlılık kazandırmış olurlar. Oluşturulacak rekabet ortamı, Türkiye finans sektöründe son zamanlarda ciddi bir sorun olarak görülen yüksek faiz ve kârın düşürülmesine de katkı verecektir.

Mali politikalar, daha çok devletin gelirlerini ya da harcamalarını artırıp veya kısmasıyla ilgilidir. Hükümetler bu politikalarla ekonomiyi istenilen yönde daha doğru yürütmeye çalışırlar. Örneğin vergi oranlarını yükselterek devlet, vergi gelirlerini artırıp hem daha etkin kamu hizmetleri ve hem de çok gerekli yatırımlar için yeter kaynak bulmuş olur. Ancak artan vergiler, öbür tarafta özel sektör için üretim maliyeti anlamına gelmektedir. Firmalar, artan vergilerle yükselen üretim maliyetleri dolayısıyla yatırımlarını ve üretimlerini kısımlarlar. Bunun sonucu olarak ekonomide toplam üretimin düşmesi ise ekonomik büyümenin yavaşlamasına neden olur. Bu durumda yine bıyık ve sakal meselesi önümüze çıkıyor. Dolayısıyla vergiler ve harcamalarla ilgili politikalarda çok dengeli olmak lazım geliyor. Ayrıca; aynı gelir seviyesindeki vatandaşlardan aynı oranda vergi alarak vergilendirmede yatay adaleti, gelir arttıkça vergi oranlarını artırarak dikey adaleti ve vergi işlemlerinde bürokrasiyi azaltarak etkinliği sağlayan bir vergi sistemini hayata geçirmek gerekir.

Yapısal politikalar ise özelleştirme, üretimde sermaye veya işgücü yoğunluklu girdi kullanımı ve asgari ücret seviyesi tespiti gibi konuları içerir. Örneğin her birkaç yılda bir Türkiye’nin gündemine gelen asgari ücret ne olmalı? Tartışmasını ele alalım. Asgari ücreti çok artırarak, asgari ücretle çalışanları mutlu edebilirsiniz. Ancak yüksek asgari ücret firmaların üretimde işgücü maliyetlerini yükselteceği için üretimi olumsuz yönde etkileyecektir. Bu durum, sadece işvereni olumsuz yönde etkilemekle kalmaz, aynı zamanda işsizliği de artırarak yine dar gelirli ve işi olmayan kesime zarar verir. Diğer taraftan ekonomideki ucuz işgücü avantajını kaybetmeniz, ülkeye yabancı sermaye girişini azaltacağı gibi yerli sermayenin de yurtdışına çıkışına neden olur. Yine burada da bıyık-sakal özdeğişine muhatap oluyoruz. Bu asgari ücret görüşmelerinin işveren ve işçi temsilcileri ile hükümet arasında neden bu kadar çok uzun sürdüğünü ve çetin geçtiğini zannediyorum şimdi çok daha iyi anlıyoruz.

Ekonomi politikalarımızın bıyık ve sakala dokunmadan yürüyebilmesi dileği ile hoşça kalınız...

Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin seyri

Avrupa Birliği ile ilişkilerimizde tansiyonun zirve yaptığı bugünkü ortamda ne kadar sağlıklı değerlendirmeler yapılabilir çok emin değilim. Ancak herkesin Hollanda'yı, Almanya'yı, diğer Avrupa ülkelerini ve Avrupa Birliği (AB) ilişkilerini konuştuğu bir zamanda başka bir konuyu ele almak çok anlamlı olmazdı. Tarım politikalarına uyum açısından AB Ortak Tarım Politikası ve AB ilişkilerimizi yakından takip eden biri olarak, elimden geldiğince AB ile olan ilişkilerimize nasıl bakmamız gerektiğini irdeleyip, nasıl olması gerektiğini sizlere bırakmaya çalışacağım.

İkinci Dünya Savaşı sonrası yıkımdan ders alan Avrupa'nın düşünürleri, eğer ekonomik ilişkileri geliştirsek oluşacak çıkar ilişkisinden dolayı birbirimizle savaşmayı göze alamayız düşüncesi ile önce o zamanın en önemli üretim girdileri olan kömür ve çelik birliğini ve daha sonra da Avrupa Ekonomik Topluluğunu (AET) kurarak AB'nin temellerini attılar. Zamanla ekonomik birlik belli seviyede siyasi birliğe dönüştü. Görüldüğü gibi bu siyasi birliğin amacı içerisinde uzaktan veya yakından Türkiye'nin yeri yok.

Peki, bu durum bilinmesine rağmen Türkiye ne amaçla AB'ye girmek için aday oldu ve AB neden bu başvuruyu kabul etti. Türkiye, 1959 yılında Yunanistan'a göre dezavantajlı duruma düşmemek için bu ülke ile birlikte o zamanki AET'ye aday oldu ve bu üyelik 1980'lere kadar Türkiye'nin gündeminde pek yer almadı. Ancak sonrasında gerek Türkiye'deki bir kesimin Avrupalı olma sevdası, gerekse diğer bir kesimin AB üyelik sürecini Türkiye'deki statükoyu aşabilmenin bir aracı olarak görmesi nedenleriyle ilişkilerin sürdürülmesine ilgi arttı. AB ise, devam eden adaylık sürecinde parasal destekler sağlayarak Türkiye'yi kontrol altında tutmak ve istediği şekilde yönlendirmek mülhazasıyla ilişkileri sürdürdü.

AB adaylığı sürecinde hep şu yanlış soru soruldu. "AB Türkiye'yi üyeliğe kabul edecek mi?" Diğer taraftan "ağzımızla kuş tutsak AB bizi üyeliğe kabul etmeyecek" değerlendirmesi ile "AB-Türkiye ilişkilerinin sürdürülmesinin anlamsızlığı" doğru bir çıkarım gibi mütalaa edildi. AB müzakereleri ile ilgili bir toplantıda, AB'ye giriş sürecinde müzakereci olarak görev yapmış Polonyalı bir üst düzey bürokrat bana "üyelik için niye acele ediyorsunuz? Ülkeniz için en iyisi sorumluluk almadan adaylık sürecindeki fırsatlardan yararlanmak" diye ifade etti. Yani, asıl mesele AB üyesi olmak değil, üyelik sürecinin sağladığı imkân ve kaynaklardan en iyi şekilde yararlanarak Türkiye'deki yapısal ve ekonomik problemleri çözmeye çalışıp, ülkeyi daha iyi bir noktaya taşımaktır.

Adaylık süreci, sırf bu mülhaza nedeniyle bile Türkiye için sürdürülebilir görünüyor. Ancak Avrupa Birliği, o zamanın başbakanı Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 2010'da Davos'taki "one minute" çıkışı ve akabindeki gelişmelerden hareketle Türkiye'deki yönetimin ve yönetimi destekleyen halkın AB adaylık süreci ile yönlendirilemez olduğunu görmüştür. Gezi olaylarıyla başlayıp 15 Temmuz ile devam eden süreçte ülke içindeki kuklaları da kullanarak yapılan müdahalelerle yönetime ve halka ayar verilmesi başarılamayınca, AB açısından adaylık sürecinin sürdürülmesinin, mülteci sorunun çözümünün Türkiye üzerinden yapılması dışında bir gerekçesi kalmamıştır. Bunu zaten açık bir şekilde ifade ediyorlar. Cumhurbaşkanlığı yönetim sisteminin kabul edilmesiyle Türkiye'nin kendi kontrollerinin tamamen dışına çıkacağını düşünen AB, referandumda taraf olmuş ve Avrupa'da "evet" taraftarı bakanlar da dâhil Türk politikacıların kampanyalarını engelleme yolunu seçmiştir. Hollanda ve Almanya'da yapılacak seçimlerde aşırı sağcı göçmen karşıtı görüşlerin popüler olması, AB ile olan krizi tetikledi ve zirveye taşıdı.

Son tahlilde Suriye'deki gelişmeler, Gezi olayları, 15 Temmuz kalkışması, Türkiye'de oluşan ve hatta kemikleşen siyasi güç, Fırat Kalkanı ile görünür hale gelen askeri güçteki iyileşmeler, ABD'deki son seçimler, Türkiye'nin Rusya ve hatta Çin ile yakınlaşması ve Cumhurbaşkanlığı yönetim sistemi; bölgemizde ve dünyadaki birliktelik yapılanmalarını, Avrupa Birliği'nin gidişatını, Türkiye'deki 70 yıllık siyasi kalıpları değiştireceği şimdiden öngörülebilir. Tüm bu gelişmeler, 60 yıllık Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin seyrini de değiştirecektir. Hollanda ve Almanya başta olmak üzere diğer Avrupa ülkeleriyle yaşanan krizler, aslında bu değişimin sancılarıdır.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmasıyla oluşan 30 yıllık tek kutuplu dünya düzeni, 2017 ve akabindeki yıllarda değişeceğe benziyor. Dolayısıyla, Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin seyrini, bilinen kalıp ve bakış açılarıyla değil, oluşacak yeni düzenin parametreleri ile tahlil etmek gerekiyor.

Krizlerin ve anlaşmazlıkların en aza indiği yeni bir dünya düzeni umuduyla hoşçakalın...

Döviz Kurları hareketliliği, ekonomi ve tarım

Hepimizin dikkatini çektiği gibi son günlerde ekonomi gündemini döviz kurlarındaki değişimler oluşturmaktadır. Bu çok hızlı artışlar Cumhurbaşkanının, hükümetin, muhalefetin, ilgili bakanların ve merkez bankasının da gündemine girdi. Türk lirasını altın karşılığı sistemine bağlamak, faizlerin artırılması ve döviz kuru artışlarından endişelenilmemesi gibi önerilerde bu gelişmelerle birlikte konuşulmaya başlandı.

Son 5 yılda Türk Lirası karşısında Dolar %60, Euro %42 değer kazanırken 2016 yılında bu artış Dolar'da %18, Euro'da %15 ile daha hızlı, son bir ayda ise Dolar'da %11, Euro'da %8 çok daha hızlı bir artış oldu. Birçok yönüyle uluslararası ekonomiyle ilişkili olan Türkiye ekonomisi ve tarım sektörü bu hareketlilikten ister istemez etkilenmektedir. Kur değişimi ile birebir ilgili olan dış ticaret değerleri öncelikli olarak tepki vermektedir.

Ekonomik teoriye göre TL karşısında döviz kurlarının artması yani TL'nin değer kaybetmesi, yerli malların yabancı para cinsinden ucuzlaması nedeniyle ihracatın miktar olarak artması, yabancı malların TL cinsinden pahalılaşması nedeniyle ithalatın miktar olarak azalması ödemeler dengesine olumlu katkı verebilir. Ancak TL'nin değerindeki düşüş oranı, miktar olarak ihracattaki artış ve ithalattaki azalış oranından fazla ise bu durumda ödemeler dengesi olumsuz etkilenebilir.

Son beş yılda ihracat %6 artmış, ithalat %14 azalmış, ihracatın ithalatı karşılama oranı ise %23 oranında artmıştır. Tarımsal ihracatın ise %15 arttığını, tarımsal ithalatın değişmediğini, ihracatın ithalatı karşılama oranının ise %15 arttığını görmekteyiz. Türk Lirasının değer kaybetmesi karşısında dış ticaret rakamlarındaki değişimler, ekonomik teoriyi doğrulamaktadır. İlave olarak turizm ve navlun (uluslararası denizyolu nakliye ücretleri) yani hizmet ihracatı gelirleri dövizin yükselişine bağlı olarak artacaktır. Ödemeler dengesindeki bu muhtemel olumlu gelişmeler yanında TL'nin değer kaybetmesinin ekonomiye ve tarıma olan diğer etkilerini de bilmekte yarar var.

Döviz kurlarındaki artış, Türkiye ekonomisini dış ticaret dışında birçok açıdan da önemli ölçüde etkilediğini söylemek yanlış olmaz. Enerji açısından dışa bağımlı olan Türkiye, doğal gaz, petrol ve sanayi ürünlerinin çoğunu döviz ödeyerek alıyor. Çoğu üretim girdisi olan bu ithal mallarına ve döviz cinsinden borçlanmalara ödenen TL cinsinden yüksek fiyatlar üretim maliyetlerinin yükselmesine ve dolayısıyla milli hasılanın düşmesine neden olacaktır. Nitekim milli hâsıla son beş yılın ilk üç yılında %6 artarken, son üç yılında %12 düşmüş ve bu dönemde ekonomik büyüme %8'den %4'e gerilemiştir. Ekonominin performansındaki bu olumsuzlukların tamamını döviz kuru artışlarına bağlamak doğru değil, ancak önemli bir etkisi olduğu da muhakkaktır.

Döviz kurlarındaki artışların tarım sektörüne etkileri genel ekonomiye etkilerinden biraz farklı olsa da temelde benzerlikler içermektedir. Bahsedilen tarımsal dış ticaret dengesine olan muhtemel olumlu etkisinin aksine tarım sektörünün önemli üretim girdileri olan motorin, gübre, tohum, traktör, nakliye araçları ve diğer tarım makinelerinin önemli bir kısmı ithal edildiğinden bunların TL cinsinden fiyatları döviz kurlarındaki artışlardan doğrudan etkilenmekte ve dolayısıyla tarımsal üretim maliyetleri artmaktadır. Türkiye'de tarımın toplam üretimindeki payı %10'un altında iken, Erzurum'da bu oranın %20 civarında olduğu düşünüldüğünde döviz kuru artışları, tarım sektörüne etkileri açısından tarıma dayalı Erzurum ekonomisini de etkileyecektir.

Normalde döviz kur oranları ekonominin performansına bağlı olarak artar veya azalır. Yani üretip dış satım yaparak elde edilen döviz geliri, ihtiyaç duyulan ithal malları için ödenen döviz giderinden fazla olur ise o ülkenin parası değer kazanır. Türkiye de sürekli dış ticaret açığı veren ülke olduğundan, TL'nin değeri sürekli olarak düşmektedir. Bu durum kur oranlarının temel belirleyicisi olmasına rağmen, dış alemden gelen üretim faktörü gelirleri, enflasyon oranları ve dövizlerde yapılan spekülasyon hareketleri de kurları etkilemektedir.

Bu sonuçtan hareketle döviz kurlarındaki olumsuzlukları alt edebilmek için yapılacakları temelde aşağıdaki birkaç başlıkta toplayabiliriz:

- Ekonominin performansını iyileştirerek dış ticaret açığını mümkün mertebe azaltmak,
- Dışa bağımlı olduğumuz girdilerin ülke içinde üretimini teşvik etmek,
- Dış âlem gelirlerini artıracak dış yatırımlar için firmaların önünü açmak ve hatta desteklemek,
- Turizm gelirlerini artırma çabalarında çok radikal adımlar atarak döviz gelirlerini artırmak ve
- Spekülasyon faaliyetlerinde zaruri ihtiyaçlar dışında yabancı parayı tutmamak, yatırım ve mübadele aracı olarak kullanmamak.

Bu hafta ulusal düzeydeki güncel bir konuyu önemine binaen ele almak ihtiyacı duydum. Haftaya daha yerel bir konuda buluşmak üzere en güzel günler sizlerin olsun.

Neden yeterince üretken bir toplum değiliz?

Birkaç yüzyıldan beri, yeterince çalışmamaktan, işimizi kaliteli yapmamaktan ve sonuçta ülke olarak başarısızlıktan hep şikâyet etmekteyiz. Neden? Bir an için, sabah gün doğmadan kalkıp tulumunu giyerek işe koyulan Amerikalı çiftçi, dersini en iyi şekilde vermeye çalıştığı halde dönem sonunda öğrencilerine yeterince yararlı olamadığının muhasebesini yapan Japon profesörü, başkaları daha iyi nasıl yapıyor diye dünyayı gezip iyi örnekleri kopyalayan Çinli tüccarı ve kurumunda verdiği özverili hizmetten dolayı ödüllendirilen Avrupalı memuru düşünelim. Bu örneklerin sayısını artırabilirim. Benzer tutumda çalışanlarımız yok mu? Tabii ki var, ancak sayıları az. Genel ahvalımız bu örneklerin tersi durumda olup, doğal olarak ülkenin ekonomik kalkınmasına da olumsuz yansımaktadır. Peki, neden böyleyiz? Problem; mevcut iş ortamını oluşturan çevreden ve bu çevrenin yetiştirdiği insan profilinden kaynaklanıyor.

İş ortamındaki çevreyi iyileştirecek altın kural “Emaneti konuyla ilgili ehline veriniz, insanlar hakkında hiç bir fark gözetmeden adaletle hükmediniz” ayetiyle konulmuş. Cumhurbaşkanımız bir konuşmasında bunu “Lider; istişare eder, liyakate riayet eder ve adaletle hükmeder” şeklinde ifade etmişti. Kendi etki alanında bir şekilde lider konumunda olan üst düzey amirinden memuruna, patronundan işçisine herkes, çalışma hayatında barışı ve üretkenliği sağlayan bu anlayışı ne kadar yerine getiriyor? “Marifet iltifata tabidir” atasözünün gereği olarak hakkı hakkedene teslim ediyor muyuz?

Deha derecesinde zeki ve aktif Pakistanlı bir ev arkadaşım vardı. Derdi ki “Çok çalışmak izafidir”. Günde 12 saat çok yoğun çalışıp az çalıştım diye hayıflananlar olduğu gibi, 6 saat rölantide çalışıp çok çalıştım diye şikâyet eden insanlar da vardır. Doktora yaptığım yıllarda Çinli arkadaşlarımı uyumak ve yemek dışında hep çalışırken görürdüm. Hatta yemeği bile bir dersten diğerine giderken yolda yerlerdi. Bu sınıf arkadaşlarımla rekabet edebilmek için günlük çalışma saatimi, sınavlar sırasında 16’ya çıkarmak zorunda kalmıştım. Ortalama bir Batılının veya Çinlinin yarısı kadar bilfiil işimize odaklanarak çalışıyor muyuz?

İrlanda’nın başkenti Dublin’de küçük bir kitapçıda Türkçesi “Allah’ım, iradem dışındaki gelişmeleri kabullenme feraseti, iradem dâhilinde olanları yapabilme gücü ver” diye bir duvar yazısı okumuştum. Bizde de bu anlamda özlü sözler vardır mutlaka. Toplum olarak, irademiz dışında gelişen makro çevreye hayatımızda çok yer veriyoruz. Hatta ajite olma derecesinde takılıyor. Ancak irademiz dâhilindeki mikro çevremize yoğunlaşıp, işimizi daha iyi yapmanın derdinde olmuyoruz. Benim sorumluluğumda olan işi nasıl daha iyi yapabilirim fikrinde ve fiiliyatında olmak yerine, başkalarının ve özellikle idarecilerin ve siyasilerin yaptıklarına eleştiriler, yapabileceklerine fikirler üretmenin derdine düşeriz. Biri çıkıp, “kendi işini ne kadar iyi yapıyorsun?” diye sorduğunda düşeceğimiz vahim durum nice olur!

“İşini bihakkın yapanlara selam olsun” diye son zamanlarda kullandığım bir söylemim var. Ülkemizde örnekleri az olduğu için nerede bir başarı ve kalite görsem, genelde sosyal medya üzerinden bu söylemimi mesaj olarak gönderiyorum. Kaliteli iş, ancak o işte vizyon sahibi olunarak ve akıllı bir gayretin içinde bulunularak yapılabilir. İşini iyi yapan rol modellerin ve iyi uygulama örneklerinin giderek artmasıyla da toplumsal kalite kültürü oluşur. Aslında “İki günü eşit olan zarardadır” hadisi bizi kalite kültürüne götüren en güzel kılavuzdur. Her alanda işimizi daha iyi yapmak için “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?” uyarısı doğrultusunda ne kadar gayret gösterip, akıl ederek bilenlerden oluyoruz?

“Ne iş yaptığından ziyade, o işi ne kadar iyi yaptığın önemlidir” sözünün aksine ailelerimizin çoğu, çocuğunun doktor, hukukçu veya mühendis olmasına çabalayarak ne işe sahip olacağını önemsemektedir. Hâlbuki işini çok iyi yapan bir temizlik işçisi bile bulunduğu sokakta, caddede, mahallede saygı görür ve el üstünde tutulur. Cengiz Aytmatov’un “Gün Olur Asra Bedel” adlı romanındaki iki tren yolu işçisi arkadaş gibi, işimizi dünyanın en önemli işi gibi önemsiyor, önemseyerek başarılı oluyor ve başarılı olarak seviyor muyuz? Mevcut işimizi sevmesek ve benimsemesek bile gereğini yapıp, severek yapacağımız işe ulaşmanın çabası içinde oluyor muyuz?

Liyakat, adalet, iltifat, rekabet, istişare, muhasebe etme ve kalite kültürü ile donatılmış bir iş çevresini ne kadar çabuk kurabilir ve bu çevrede çalışkan ve işini önemseyen ve bihakkın yapan insan profilini oluşturabilirsek; yüzlerce yıllık tembellik, kalitesizlik ve dolayısıyla başarısızlık illetinden o kadar hızlı kurtulabiliriz.

Bugün resmen başlayan baharın güzelliklere vesile olması dileği ile kalın sağlıklıla...

Bilgi toplumu olmak

Ülkelerin ayakta kalması, varlığını devam ettirmesi ve kalkınma yolunda emin adımlarla yürüyebilmesi; siyasi, askeri ve ekonomik güce sahip olmalarına bağlıdır. Son 15 yılda Türkiye, çok tehlikeli türbülanslara rağmen, halkın kuvvetli desteği ile güçlü iktidarlara sahip olarak ve demokratik yapıyı tehdit eden vesayetleri önemli ölçüde temizleyerek siyasi istikrara ve güce sahip oldu. Yine bu süre içinde bazı yol kazalarına rağmen, hem modernleşerek ve hem de daha bağımsızlaşarak çok daha iyi bir askeri gücü elde etme yolunda önemli bir mesafe kat etti. Bölgede cazibe merkezi olmayı sağlamanın verdiği avantajlara, altyapı yatırımlarındaki ilerlemelere ve diğer tüm olumlu ekonomik gelişmelere rağmen hala fert, iş hayatı ve organizasyon düzeyinde çok ciddi üretkenlik ve etkinlik sorunlarımızın olduğu aşikârdır.

Ekonomik kalkınma için olmazsa olmaz dört temel şartın; barış, demokrasi, demografi ve bilgi olduğunu daha önceki yazılarımda ifade etmiştim. Barış ve demokrasi konularında milli birlik ve komşu ülkelerle işbirliğinin önemine vurgu yapmış, demografi yani nüfus yapısını güçlendirmenin en önemli unsuru olan eğitim konusunu, birkaç yazımda ele almıştım. Bugün ise “bilgi” şartını yani bilgi toplumu olmayı kısaca irdelemek istiyorum. Eskilerin, başarısızlık veya gereksiz yorulma durumunda “akılsız başım ne çeker ayaklarım” diye bir serzenişi vardır. Bu, tam da bilginin ve bilgi toplumu olmanın önemine işaret ediyor.

Bilgi ile olan ilişkisi, insanı diğer canlılardan ayıran temel özelliklerden biridir. Bilgiyi formüle etme, sistematik hale getirme, koruma ve bilinçli olarak bir fertten, toplumdan, nesilden ve yerden diğerlerine düzenli bir şekilde aktarmak insanoğluna has bir özelliktir. Bu özellik, “eğitim” olarak bilinen faaliyetlerin özüdür. İnsanoğlu, akıl etme özelliği ile bilgiyi aktarabilmeyi ve bu aktardığı birikimlerine dayanarak gelişmiş toplumlar kurabilmeyi başarmıştır. Yani, insanoğlunun başarısı bilgi toplumu olabilmesine bağlıdır.

"Bilgi toplumu" kavramı; bilgi teknolojisinde devrim niteliğindeki adımların atılmasıyla ve bilginin toplanması, iletilmesi ve uygulanmasında yeni sistemlerin geliştirilmesiyle son yıllarda yaygın olarak kullanılmaya başlandı. Özellikle uydu iletişimi, bilgisayar, internet ve sosyal medya gibi teknolojilerin peş peşe ve bir arada ortaya çıkması, bilgi devrimi için teknolojik bir altyapı oluşturdu. Bu teknolojilerin çok hızlı yayılması, son çeyrek asırda dünyanın her tarafında bilginin yıldırım hızıyla dolaşımını mümkün kıldı. Bu gelişmeleri, bilim alanları arasındaki geleneksel sınırların aşılması ve yeni bilgi temelli endüstrilerin ortaya çıkması takip etti.

Bilgi toplumu kavramı, sürekli öğrenen toplum olmayı da içerir. Bilginin oluşturulma, benimsenme ve kullanma hızı bugünün dünyasında o kadar hızlandı ki öğrenme artık gençlik yıllarının örgün eğitimi ile sınırlanamaz hale geldi. Toplumun tüm fertleri, hızlı teknolojik gelişmelerin mümkün kıldığı ekonomik fırsatlardan yararlanabilmeleri için yaşamları boyunca öğrenmeye devam etmek zorundadır. Bu tespit, yararlı bilgilerin sürekli yayılmasını sağlayacak yenilikçi bilgi dağıtım sistemlerinin geliştirilmesini de gerekli kılmaktadır. Bilgi üzerine yaşayan gelişmiş bir toplum ancak bu şekilde oluşturulabilir.

Türkiye, gelişim ve dönüşümünü hızlandırmak ve dolayısıyla 2023 vizyonu hedefine ulaşmak için bilginin muazzam üretken potansiyelini her zaman hesaba katmak zorundadır. Bununla birlikte, bilgi devrimiyle üretilen fırsatlara uyum sağlamaya ve bunlara tepki vermeye çalışırken, iki temel ilke akılda tutulmalıdır. Bunlardan birincisi; dünyada çok hızlı yayılan bilgi kirliliğinden mümkün mertebe uzak durmayı ve gelişme için katalizör olabilecek yararlı bilgi üzerine yoğunlaşmayı başarabilmektir. İkincisi ise diğer ülkelerin kör taklidini yapmaktan ziyade, bilgi devriminin yerel ihtiyaçlara, koşullara ve kültüre uyarlanmış yeni stratejilerini ve uygulamalarını üretmeye çalışmaktır. Bunları yapabilmek için, bilginin gelişmedeki gerçek rolünü takdir etmek gerekir.

Ekonominin temel girdileri olan işgücü ve sermayenin kalitesini artıran bilgi, bilim ve teknoloji ile iç içe yaşayan bir bilgi toplumu olmamız; iş hayatımızdaki üretkenlik ve etkinlik sorunlarının giderilmesine ve dolayısıyla ekonominin gelişmesine önemli katkılar verecektir.

Cemrenin toprağa düştüğü baharın müjdecisi bu günlerin keyfini çıkarmanız dileği ile sağlıklı kalın...

Politize bir toplumdan normalleşmeye

Yazının başlığında "siyasallaşmış" kelimesi yerine "politize" kelimesini bilinçli olarak kullandım. Sebebi; olumsuz anlam yüklediğim bu kelimenin eş anlamlısı olan diğer kelimeyi olumsuz anlamından kurtarmaktır. Çünkü siyaset, halkın tercihinin tecellisini sağlar ve ülkenin, dolayısıyla bizim geleceğimizi şekillendirir. Bu gerçeği yaşayarak zaten idrak ediyoruz. Siyasetçi de bu çok önemli görevi üstlenen kişidir. Siyasetteki yanlışlar, bizi genellikle siyasete ve siyasetçiye olumsuz bakmaya yönlendirir. Hâlbuki iki yanlış bir doğru etmez. Yaklaşımımız, yanlışları gidererek siyasetin kalitesini artırmak olmalıdır. Bu tespit, hem toplumdaki yanlış algıya işaret etmek ve hem de yazıdan çıkarılabilecek muhtemel yanlış anlamaları baştan gidermek içindir.

Seçimlerde ve referandumlarda %85 gibi yüksek bir katılım, ülkemizdeki demokrasi bilinci adına sevindirici ve övünülecek bir durumdur. Seçimlerin ve referandumların bir bayram havası içinde geçmesi ve sonuçların büyük bir heyecanla takip edilmesi demokrasimizin güzel bir geleneği haline geldi. Seçim öncesi yapılan seviyeli ve ateşli fikir alışverişi ve tartışmalar da işin tuzu biberi. Diğer taraftan, kampanya dönemlerinde yapılmaması gereken ciddi yanlışlardan toplumumuz ve siyasiler maalesef kurtulamıyor. Gerekli bu ikinci tespiti de yaptıktan sonra sadede gelelim.

Seçim sonrası hükümet kuruluyor veya referandum sonucu kesinleşiyor ama hemen ertesinde politik tartışmalar bütün hızıyla devam ediyor. Her hafta salı günü grup toplantılarından partiler politik mesajlar veriyor ve tabanını politize ediyor. Yazılı ve görsel medya politika haberlerini öne çıkararak toplumun politize olmasını özellikle televizyon programları aracılığıyla sağlıyor. Yani sadece seçim veya referandum sürecinde olması gereken politik tartışmalar, hayatımızın sürekli bir parçası haline geliyor ve dolayısıyla işimize, gücümüze bakmak yerine politik tartışmalarla enerjimizin önemli bir kısmını tüketmemize neden oluyor.

Politize olan toplum, normal ve rasyonel olmaktan çıkıyor. Toplumdaki bireyler arasındaki ilişkiler de anormalleşiyor. Toplumun farklı kesimleri birbirlerini, insani vasıflar, çalışkanlık, liyakat, ehliyet ve güvenilir olmak gibi değerler üzerinden değil, politik yakınlık yaklaşımıyla değerlendiriyor. Bu durum, bahsedilen değerlerin önemsizleşmesine, bu değerler üzerinden öne çıkamayanların politik yönden kendilerine her dönemde yer edinmeye çalışmasına ve toplumun hızlı bir şekilde politize olma kısıcına girmesine neden oluyor. Politize olan bir toplumda da kişisel yakınlıklar ve çıkarlar çoğu zaman politik yakınlığın bile önüne geçebiliyor. Bu durum kalitesizliğe yol açıyor, işi ehline verememeye neden oluyor ve toplumun geleceğine büyük zararlar veriyor.

Toplumda normalleşme ve fertler arasında rasyonel ilişkiler olmayınca politize olmuş taraflar arasında önyargı ve karşılıklı güvensizlik öne çıkıyor. Kararlar sağlıklı alınamıyor, liyakat ve ehliyete dayalı istihdam, liderlik düzeyinde ne kadar vurgulansa da tabana istenilen düzeyde yansımıyor, rekabet ortamı tam oluşmuyor ve sonuçta iş hayatında verimlilik ve sosyal hayatta barış olumsuz yönde etkileniyor. Hâlbuki aksi ispat edilmedikçe bu ülkenin her ferdi vatanseverdir, birinci sınıf vatandaşdır ve insani vasıflar, çalışkanlık, liyakat, ehliyet ve güvenilir olmak gibi değerler üzerinden dikkate alınmayı hak etmektedir. Bu yapılabildiği takdirde rekabet, verimlilik, sosyal barış daha iyi tesis edilebilecek ve böylece ülkemizin çok daha hızlı kalkınması ve büyük adımlarla yoluna devam etmesi mümkün olacaktır.

Peki, politize bir toplum olmaktan kurtulmayı, ilişkilerimizi normalleştirmeyi ve sonuç olarak rasyonelleşmeyi nasıl sağlarız? Cevap; unutulmuş, yaklaşımımız olmaktan çıkmış ve/veya uygulamada yer alamayan değerlerimizde mevcut! Aklıma gelen birkaçını ben sıralayayım, gerisini de siz tamamlayınız.

"Dünle beraber gitti cancağızım ne kadar söz varsa düne ait, şimdi yeni şeyler söylemek lazım", "Yaradani severim yaradandan ötürü", "Emaneti ehline veriniz ve insanlar arasında adaletle hükmediniz", "Marifet iltifata tabidir", "Ayinesi iştir kişinin lafa bakılmaz", "Kendin için ne istiyorsan başkasına da onu iste".

Bir an önce normal ve rasyonel bir toplum olma ümidiyle hoşça kalın...

Yermek ve methetmek üzerine

Bugünkü kullanımıyla yazının başlığını “Eleştirmek ve övmek üzerine” diye yazabilirdim. Ancak hem gittikçe kullanımdan kalkan bu kelimeleri gündeme getirmek hem de meramımı daha iyi anlatmak adına “yermek” ve “methetmek” kelimelerini kullandım.

Yermek; birinin veya bir şeyin kusurlarını ortaya çıkarmak, zemmetmek, beğenmemek, yani kötülüklerini söylemek anlamlarına geliyor. Methetmek kelimesinin karşıtıdır. Methetmek ise; tam tersine birinin ve bir şeyin iyiliklerini, üstünlüklerini söyleyerek değerini yüceltmek yani övmek anlamına geliyor. Her iki kelime de sanki bir olumsuzluk durumu kendini hissettiriyor.

Eleştirmek kelimesi ise daha çok negatif yorum yapmak anlamında kullanılsa da yapıcı ve katkı verici yönü de vardır. Örneğin bir kişiyi ve bir şeyi değerlendirirken olumlu ve olumsuz yönlerini tam ortaya koyarak sonuca varmak, yapıcı eleştiri olarak düşünülebilir. Dolayısıyla eleştirmek kelimesi bu yönüyle yermek kelimesinden ayrışıyor ve bir olumluluk taşıyor.

Değerlerimizde ve inançlarımızda çok olmamasına rağmen yermeyi ve methetmeyi seven bir toplum haline geldik. Sevmediklerimizin iyi yönlerine ve artılarına kör ve sağır olup, kötü yönlerine merceklerle bakarız. Sevdiklerimizin ise iyi yönlerini abartarak, kötü yönlerini ve eksilerini görmezden gelerek göklere çıkarırız. Yani “ifrat veya tefrit” ederiz. Bu tip tutumlar rasyonel değil, bir anlamda aklımızı kullanma yerine daha çok duygularımızla hareket ettiğimiz de göstergesidir.

Eleştirmek yani artıları ve eksileri tam ortaya koyarak akılcı bir değerlendirme yapmak; katkı verir, doğruya ulaştırır, daha iyiye yönlendirir ve dolayısıyla yarar sağlar. Ancak eleştirinin daha yararlı olması için bazı şartların yerine getirilmiş olmasını gözetmek gerekir. Karşı tarafın eleştiriye talep etmesi veya eleştiriye açık olması önemlidir. Eleştiriye artılarla başlamak muhatabın alıcı konuma gelmesini sağlar. Yermek anlamına gelecek bir dil kullanmak eleştirileri sonuçsuz bırakabilir.

Aslında eleştirileri öncelikli olarak insanın kendine yönlendirmesi daha doğrudur. Hani derler ya “önce iğneyi kendine batır, sonra çuvaldızı başkasına”. İnsanın eleştiriye başkası yerine önce kendine yönlendirmesinin hem sonuç almak hem de yararlılığı açısından iki avantajlı yönü vardır. Sonuç alır, çünkü muhatap kendisi, irade kendisinde ve eleştirinin gereğini yapabilir. Yararı var, çünkü kendine yaptığı eleştiriler sonucu oluşacak iyileşme doğrudan kendine yarar sağlar.

Öbür taraftan takdir etmek, iltifat etmek ve teveccüh etmek geliştirmeyi ve iyileşmeyi sağlamanın daha garantili yoludur. Çünkü karşı tarafın nefesine hoş şeyler söylüyorsunuz, daha sağlıklı bir iletişim kuruyorsunuz, teşvik ediyorsunuz ve pozitif enerji yayıyorsunuz. Ancak bu iltifatın küçük veya büyük olsun fark etmez, hakiki bir marifete karşılık yapılması çok önemlidir. Aksi halde bu iltifat amiyane tabirle “yağcılığa” girer ki bu toplumumuzun bertaraf edilmesi gereken en önemli hastalıklarından biridir.

“Marifet iltifata tabidir” atasözümüze rağmen iltifat etmek, takdir etmek ve ödüllendirmek toplumumuzda çok yaygın değil. Çok başarılı olanı ödüllendirmek yerine “çok oldun” diye kıskançlık dâhil çeşitli mülahazalarla önünü kesmeye çalışırız. Yani, çalışkanın ve üretken olanın önüne engeller koyarız. Hâlbuki toplumlar için cezalandırma yanında mükâfatlandırma mekanizması da çok önemlidir. Çünkü iltifat olmalı ki dürüstlük, çalışkanlık, etkinlik ve verimlilik yaygınlaşsın.

O halde; yermek ve methetmekten kaçınmak, ölçülü ve dikkatli eleştirmek, eleştirirken artı ve eksileri doğru hesaplamak, yapıcı eleştiri yapmak, hakiki marifete iltifat etmek, takdir etmek ve gerekirse ödüllendirmek düsturumuz ve yaygınlaşmış hasletlerimiz olmalıdır.

Yerenlerinizin değil, gerçek anlamda methedenlerinizin çok olması dileği ile hoşça kalın...

Bildiğini okumak üzerine

“Bildiğini bilenin arkasından gidiniz, bildiğini bilmeyeni uyarınız, bilmediğini bilene öğretiniz, bilmediğini bilmeyenden kaçınız” çoğumuzun bildiği Konfüçyüs’ün meşhur bir sözüdür. Burada bilmek ile ilişkilendirilerek Konfüçyüs insanları dört kategoriye ayırıyor. Birinci grup kendisinden yararlanılacak ve rol model olacak bilge insanları, ikincisi birikiminin ve potansiyelinin farkında olmayanları, üçüncüsü bilmediğinin farkında olan ve öğrenmek isteyen kişileri ve dördüncüsü ise bilmeyen ancak bildiğini zanneden “cahil cesur olur” sözünün muhataplarını ifade ediyor.

Peki, “bildiğini okuyanlar” hangi kategoriye giriyor? Tam olarak olmasa da dördüncü grup olabilir. Bu gruptaki insanlar; çok okumazlar, başkalarının fikirlerine kulak asmazlar, gelişerek değişmezler, biraz inatçıdırlar, hoş görmezler, yanlışta diretirler, yenilikleri geç benimserler, statükocudurlar, grup çalışmasına katkı veremezler, iletişim kurmada sıkıntı yaşarlar. Bu ve benzeri özelliklerin birçoğuna farklı yoğunluklarda sahip olduklarından birbirlerinden çok farklı kişilikte olabilirler. Her birimiz, bu özelliklerin bir veya birkaçına az veya çok sahip olabiliriz. Bu vasıflar bazen kararlılık, sebat etme, vefakârlık, istikrarlı olmak ve liderlik gibi meziyetlerle de karışabilir. Boşuna dememişler her insan ayrı bir dünyadır diye.

“Bildiğini okumak” deyimini burada iki anlamda kullanacağım. İlki, sahip olduğu bilgilerle yetinmek, yeni bilgiler edinmemek ve özellikle meslek hayatında kendini geliştirmeyerek eskiyen bilgi ve deneyimleriyle işlerini yürütmek. İkincisi de etraftan çok sayıda haklı eleştiri ve gerekçeli öneriler gelse bile eksiklerinde ve yanlışlarında ısrar etmek. Her iki özellik de, hem kişinin kendi gelişiminin hem de toplumun gelişmesinin ve kalkınmasının önünde engeldir. Dolayısıyla bir toplumda “bildiğini okuyanların” sayısı ne kadar az olur ise o toplum daha hızlı adımlarla yoluna devam eder, kalkınır, refah seviyesini yükseltir ve dolayısıyla daha huzurlu ve mutlu olur.

Her meslek sahibinin, örneğin tıp doktorunun, mühendisin, öğretim üyesinin, iş adamının, din görevlisinin, esnafın, çiftçinin, öğretmen, bürokratin, siyasetçinin, işçinin, memurun sadece sahip olduğu bilgilerle ve dar iş çevresinde edindiği tecrübelerle mesleğini icra ettiğini düşünelim. Diğer taraftan tüm haklı eleştirilere ve gerekçeli önerilere rağmen, kendi bildiğini ve/veya yaptığını doğru sayan, yanlış alışkanlıklarından vazgeçmeyen ve hataları görmeyerek onlarda ısrar edenleri düşünelim. Bu özelliklere haiz meslek sahibi veya vatandaş azımsanmayacak kadar çok olan bir ülkede kalkınmak ve dünya ile rekabet edebilmek ne kadar mümkün olabilir?

Şöyle bir düşündüğümüzde ve etrafımıza baktığımızda, kendimiz başta olmak üzere yakınımızdaki insanlarda bu tutumların örneklerini görürüz. Burada zikretmemin doğru olmayacağı çok sayıda özel örnekler verebilirim. ancak siz zaten kendi deneyimlerinizden bu örnekleri tahmin edebiliyor ve tecrübe ederek yaşıyorsunuzdur. “Yahu arkadaş, bu kadar uyarılara rağmen hala yanlışta ısrar ediyor” veya “bu nasıl meslek erbabı ki Nuh devrinden kalma bilgilerle, alışkanlıklarla ve deneyimlerle işini götürmeye çalışıyor” gibi serzenişlerinizi duyar gibiyim. Gelişmiş ülkelerde gördüğümüz çoğu icraata “yahu ne kadar iyi ve doğru düşünülmüş ve yapılmış” diye takdir ederiz. Diğer taraftan ülkemizde ise “arkadaş bu işi böyle yapmak için çok mu düşünümüşler” diye eleştiririz. İşte bildiğini okuyanlarla başkalarına da kulak verenlerin farkı!

Bir hadiste Peygamberimiz, “ya öğrenen ol, ya öğrenen ol, ya dinleyen ol, ya da bunları seven ol, ancak sakın beşincisi olma yoksa helak olursun” diye bizleri uyarıyor. Bu uyarıdan hareketle bildiğini okumak hastalığından ve helak olmaktan kurtulmanın çaresi; bugünkü modern tabiriyle “hayat boyu öğrenmeyi” yaşam felsefesi edinmek yanında başkalarının ne bildiğini öğrenmek ve ne yaptığını takip etmekten geçer. Yöresel, geleneksel, millî ve manevî değerlerimizi yaşatmak şartıyla, yerel olmakla yetinmeyip ulusal ve hatta uluslararası olmak lazım gelir. Günümüz dünyasında işini çok iyi yapanlar bile acaba başkaları daha iyi nasıl yapıyor diye araştırmayı ve takip etmeyi hiç ihmal etmiyor. Küreselleşen dünyada ekonomik büyüme başta olmak üzere her türlü kalkınma yarışında, fert ve ülke olarak geri kalmamamız ve hatta bir adım önde olmamız için bu anlayışlardan bir an bile olsun imtina etmememiz gerekir.

Bildiğini okuyanlardan değil, hayat boyu öğrenenlerden olmak temennisi ile kalın sağlıcakla...

İdealizm ile realizm arasında olmak

“İnsanoğlu gençlik yıllarında idealist, yaş ilerledikçe realist olur” diye bir genelleme yapmak herhalde yanlış olmaz. Sosyal bilimlerde genelleme aslında kuraldır. Bu kuralın istisnaları ve dışında tutumlar olabilir, ama çoğunluk bu kural içinde yer alır. “Doğu toplumları duygusal ve idealist, Batı toplumları ise akılcı ve realist olurlar” diye bir çıkarımı, çok güçlü olmasa da yapabiliriz. Bu çıkarımı, Doğu toplumlarındaki genç nüfus oranının Batı’dakilerden yüksek olmasıyla da ilişkilendirebiliriz. Buradan hareket ederek duygusallıkla idealist olmak, akılcılıkla realist olmak arasında da bir ilişki kurabiliriz. “İdealist olanlar en iyiyi, realist olanlar ise daha iyiyi hedefler” ifadesi de konuyla alakalı bir tespit olarak kabul edilebilir.

Gençlerin idealizmi ve dinamizmi ile ileri yaştakilerin realizmi ve deneyiminin bir araya geldiği bir toplumda, gelişmenin ve kalkınmanın önü açılır. Dolayısıyla gençlerin doğasında zaten var olan dinamizmi harekete geçirmek, idealizmi ise canlandırmak gerekir. Burada ideal derken; başta kendileri, sonra yaşadığı toplumlar ve daha sonra insanlık adına önündeki yıllara yayılan uzun soluklu hedefler kastediliyor. Yaşı ileri olanlar ister istemez deneyimli, ömürlerindeki yıllar azaldığı için de daha realisttirler. O zaman bir toplumda kesinlikle olması gereken; anne/baba ile oğul/kızın ve hatta dede ile torunun, hoca ile öğrencinin, usta ile çırağın, aşçı ile yamağın, şoför ile muavinin yani deneyimli/realist ile dinamik/idealistin beraber olmayı, iletişim kurmayı, birlikte çalışmayı ve fikir alışverişi yapmayı becerebilmesidir.

Genelde toplum ve onu oluşturan fertler olarak orta yolu takip etmeyi çok başaramayız. Ya çok idealist olur, sorumluluğumuzda olanı yapmayı ihmal ederiz. Hep vatan kurtarır, ancak işimizi hakkıyla tamamına erdirmeyiz. Bu tutum bizi, daha iyiyi yapmak, yani mevcudu daha iyi noktaya taşımak yerine her şeyi sil baştan yapmaya yönlendirir. Bilinen aksaklıkları gidererek var olanı iyileştirmek yerine, çok gerek yokken yeninin peşinde koşmaya çalışırız ki bu durum bizi çoğu zaman yeni problemlerle boğuşmaya sürükler. Bazen de radikal ve cesur çözümler gerektiren durumlarda “İyi güzel de! Amma velakin! Bizim şartlarımızda bunu yapmamız mümkün değil” der ve gelişmenin, atılım yapmanın önüne engeller koyarız. İşte bu noktada orta yolu bulmak önemlidir. Bir taraftan ideal olanı hedeflemekten ve bu hedef doğrultusunda hareket etmekten imtina etmememiz, diğer taraftan da daha iyiyi üretmek adına irademiz dâhilindeki işlerimizi bihakkın yapmaktan geri durmamamız gerekir.

Çok idealist olursanız, yapmanız gereken işleri yürütemez, hep eleştirmekle kalırsınız. Fazla realist olursanız, yeni açılımlar yapamaz, ilerleme yolunda yeni fırsatları değerlendiremezsiniz. Hem idealist olmayı, hem de realist davranabilmeyi başarmak zor olduğu kadar önemlidir de. İdealist olanın hedefi büyük, vizyonu uzak olur ki buna toplum olarak “kızıl elma” diyoruz. Bu ülkü bizi hep diri tutar. Ancak ideale takılıp realitede yapabileceklerimizi ihmal edersek, çok ciddi başarısızlıklara ve hayal kırıklıklarına sürükleniriz. Diğer taraftan realist olmak, yani elimizin altında mevcut olanı biraz daha iyileştirme gayreti içinde olmak gerekir. Ancak, idealimizi de muhafaza ederek hedefimiz doğrultusunda bizi yönlendirmesini sağlayabilmeliyiz. Eğer bu iki meziyeti çok iyi sentezleyebilir ve dezavantajlarını elemine ederek avantajlarını öne çıkarabilirsek, toplum ve onu oluşturan fertler olarak “küresel düşün yerel hareket et” sözünün işaret ettiği konumda oluruz.

Aşırıya gitmemek, ifrat ve tefritten kaçınmak, orta yolu tutturmak, her sabah dünya yeniden kuruluyormuş gibi güne başlamak, yeri geldiğinde dünyayı değiştirebilecekmiş gibi güçlü ve idealist olmak, yeri geldiğinde yaptığın en küçük başarıdan mutluluk duyacak kadar realist olmak ve hep daha iyiyi yapabilmenin peşinde koşmak düsturumuz olsun.

Küresel düşünen ve yerel hareket edenlerden olabilmek dileği ile bereketli bir ramazan diliyorum...

Makro ve mikro çevre

Firmalar, faaliyetlerini etkileyen makro çevreyi dikkate alarak kararlarını alırlar. Nüfus artışı, ailedeki fert sayısı, eğitim gibi demografik; yaşam tarzı, iş hayatında kadınların sayısının artması, değer yargıları gibi sosyal ve kültürel; bilgi, genetik, elektronik gibi öne çıkan alanlardaki teknolojik; kişi başına gelir, enflasyon, fiyatlar gibi ekonomik; siyasi istikrar, vergiler, teşvikler, yasal düzenlemeler gibi politik faktörler makro çevreyi oluşturur. Bu faktörlerdeki değişimler, firmaların etki alanı dışında ortaya çıktığı için makro çevre olarak ifade edilir. Firmalar, makro çevrede ortaya çıkan bu gelişmeleri olduğu gibi kabul ederek ve hatta önceden tahmin ederek pozisyonlarını belirlerler.

Üretimini nerede yapılacağı, hangi ürünlerin ne kadar çeşitlilikte üretileceği, kaç işçinin istihdam edileceği, çalışanlarını hangi strateji ile teşvik edileceği, ne düzeyde teknoloji kullanılacağı, hangi pazarlama stratejilerinin takip edileceği gibi kararları firmalar kendileri verirler. Aldıkları kararlarla planladıkları ve istedikleri gibi yürüttükleri bu faaliyetlere imkân sağlayan ortam, firmaların mikro çevresini oluşturur. Bu ortamda faaliyetlerini en etkin bir şekilde yürütmek için kısa, orta ve uzun dönemli kararları, ulaşabildikleri bilgilere dayalı olarak verirler.

Okyanusun ortasındaki yelkenli bir geminin kaptanını bir an için düşünün. Rüzgâr, geminin gitmesi gereken yönün tersine esiyor. Kaptan, istikametini olumsuz yönde etkileyen ve hatta engelleyici bir makro çevre ile karşı karşıyadır. Bu durumda, kaptanın rüzgâr tersten esiyor diye kötümser olması, pes edip hiçbir şey yapmaması ve hatta rüzgâr tersten esiyor diye isyan etmesi bir fayda sağlar mı? Elbette hayır! O zaman kaptanın yapacağı şey; rüzgârın estiği yönü dikkate alıp, yelkenleri ve elindeki tüm imkânları kullanarak hedefi doğrultusunda stratejiler geliştirmek, çaba göstermek ve yoluna devam etmektir. Hani, Necip Fazıl Kısakürek diyor ya “Surda bir gedik açtık mukaddes mi mukaddes; Ey kahpe rüzgâr artık ne yandan esersen es...” Yani makro çevrede neler olursa olsun, “her türlü ahval ve şerait” de, hedefler doğrultusunda mikro çevrede yola devam etmek lazım gelir.

Kaptan örneğinde olduğu gibi, toplumdaki herkesin makro ve mikro çevresi vardır. Etrafta irademiz dışında olan ve bizi az veya çok etkileyen uluslararası, ulusal, yerel ve kurumsal gelişmeler makro çevremizi oluşturur. Örneğin Suriye’de yaşananlar, Türkiye’deki siyasi gelişmeler, ilimizdeki belediye hizmetleri, öğrencisi olduğumuz okulun kuralları ve çalıştığımız kurum veya firmanın aldığı kararlar makro çevremizdeki bizi etkileyen faktörler olarak sayılabilir. Yetkilerimiz içinde ve sorumluluğumuz altındaki imkân ve fırsatlar ise mikro çevremizi oluşturur. Bu mikro çevre, bulunduğumuz konum ve sahip olduğumuz yetki ve sorumluluklara bağlı olarak küçülür veya büyür. Örneğin bir birey için mikro çevrenin büyüklüğü, ailede çocuk veya aile reisi, okulda öğrenci veya öğretmen, kurumda amir veya memur, firmada genel müdür veya çalışan ve ülkede cumhurbaşkanı veya muhtar olma durumuna göre çok geniş bir yelpazede değişir. Sahip olunan yetki ve sorumluluğun büyüklüğüne bağlı olarak mikro çevre büyür ve dolayısıyla bu mikro çevrede yapılan faaliyetlerin yaygın etkinliği de artar.

Ülkemizdeki firmalar kadar fertler de makro çevredeki gelişmelerle gereğinden fazla ilgileniyor ve başarılarını ilişkilendiriyorlar. Dolayısıyla mikro çevremizin sunduğu imkân ve fırsatlara yeterince odaklanamıyoruz. Makro çevreden etkilenme bazen takıntı haline geliyor ki bu firmaları ve bireyleri mikro çevresinde verimsiz kılıyor. Makro çevrede olup bitenlerle mutlaka ilgilenmek, gelişmeleri takip etmek ve elimizden geliyorsa değişimleri etkilemek, ama takılıp kalmamak, irademiz dâhilindeki mikro çevremizdekilere daha fazla yoğunlaşmak gerekir. Her yönüyle oklarımızı dışarıya değil, daha çok kendimize çevirmek, eleştirileri başkalarına değil, daha çok nefsimize yöneltmek, yani mikro çevremizdekilerle ilgilenmek daha doğru bir yaklaşım olur. Ayrıca, mikro çevremizde olanlara yönelik eleştiriler irademiz dâhilinde olduğu için hem karşılık bulur, hem de doğrudan bize fayda sağlar.

Makro çevreye çok takılmadan mikro çevresine odaklananlardan olmanız dileği ile hoşça kalın...

Eleştiriyile ilgili tutumlar üzerine

Kendi inisiyatifimizde olan işleri daha iyi yapma çabası içinde olmaktan çok, giderek başkalarının yaptıklarını eleştiren insanlardan oluşan bir toplum olma yolundayız. Aslında bu tutum, kolaycı olmayı tercih ettiğimizde biraz göstergesi. Hâlbuki üretmek ve topluma yararlı olmak, emek vermeği ve zora talip olmayı gerektirir. Doğal olarak üreten insan, hata yapma ve eleştirilme riski ile de karşı karşıyadır. Dolayısıyla, eleştirilerimizde dikkatli ve ölçülü olmak durumundayız.

Etrafımıza şöyle bir bakalım! Genelde çok çalışmayan, dolayısıyla boş zamanı fazla olan veya işini bihakkın yapmayanların çok eleştirmeye ve başkalarıyla uğraşmaya meyilli olduğunu farkedebiliriz. Bu durum, acaba tembelliği örtme çabasından mı yoksa kıskançlıktan mı kaynaklanıyor diye insan düşünmeden edemiyor. Öbür taraftan sürekli çalışan, üreten ve ürettikleriyle mutlu olanların başkalarını takip edecek ve eleştirecek zamanı bile olmadığını görürüz.

Bu demek değildir ki yanlış ve haksızlık ile karşılaştığımızda tepki göstermeyelim veya tenkit etmeyelim. Tabii ki “haksızlık karşısında susan dilsiz şeytandır” düsturunca hareket etmek gerekir. Meseleye diğer bir açıdan baktığımızda ise “kusurları örtmede gece gibi ol” tavsiyesi de öğretilerimiz arasındadır. Dolayısıyla bu iki durum arasındaki ayırımı çok dikkatli yapmak, eleştirmede ve suskun kalmada ölçüyü kaçırmadan hakkı gözetmek lazım gelir.

Çok tenkit edenleri dikkatli tahlil ederseniz, aceleci olduklarını ve her şeyin bir anda olmasını istediklerini görürsünüz. Hâlbuki gerçek hayatta iyi işleri yapmak zamana ihtiyaç duyar, sabır ister ve birbirini takip eden basamaklardan geçmeyi gerektirir. Diğer bir özellikleri de meselenin özünü anlamak, büyük resmi görmek yerine detaylara takılmalarıdır. Ayrıca toptancıdırlar, meselelere çok yönlü bakmazlar, artı ve eksileri pek hesaplamazlar. Eleştirileri kendilerine yönlendirmeyi pek bilmezler.

Eleştiride yaptığımız en önemli yanılgılardan birisi de, ancak ideal şartlarda gerçekleştirilebilecek şeylerin hem de en iyi şekilde yapılmasını bekleriz. Yani beklentilerimizi çok yüksek tutarız. Hâlbuki hayatta ideal şartlar hiçbir zaman oluşamaz ve hiçbir şey de mükemmel yapılamaz. Şartlar zor olduğunda yapılan işlerin kusurları ve eksiklikleri de fazla olur. Bilimsel bir çalışma yaptığımızda bile, şu kısıtlardan dolayı şunlar yapılamadı diye not düşeriz. Dolayısıyla eleştiride şartları gözetmek ve yapılan hiçbir işin mükemmel olamayacağını bilmek gerekir. Ayrıca, konuyla ilgili daha iyi ve kabul edilebilir bir çözüm önerisine sahip olmak ve kendi üzerimize düşeni de yapmış olmak lazım gelir.

Hepimiz sık sık eleştiri yaparız, olup bitenleri bilinçli/bilinçsiz tenkit ederiz. Bazen de sürekli eleştiren, negatif enerji yayan insanlarla başa çıkmak zorunda kalırız, ama bunu pek başaramayız. Bu insanlara empatiyle ve şefkatle yaklaşmayız, bazen doğru söyleyebileceklerini düşünmeyiz, yüz yüze gelmekten kaçınırız ve onları bu tutumundan caydırmaya çalışırız. Eğer bu yaklaşımlarımızı değiştirir, içten bir iltifat, tebrik veya ilginin ne kadar yararlı olacağını dikkate alır, bu kişilerle geçirdiğimiz zamanı kısıtlar ve karşı eleştiriler yapmaz isek daha iyi sonuç alabiliriz.

Tüm bunları yapmak, söylemek ve yazmak kadar kolay değildir. Zaten sorunumuz da burada! Doğru ve güzel olanları paylaşıyoruz, konuşuyoruz ama hayata geçirmede çoğu zaman sınıfta kalıyoruz. Buna rağmen, bir şekilde amaç hâsıl olur, kendimize ve başkalarına tesir eder düşüncesiyle hakkı tutmak adına doğruları söylemek, yazmak ve paylaşmaktan da imtina etmememiz gerekir herhalde.

İşini bihakkın yapıp, eleştirilerinde hakkaniyeti gözetendenlerden olabilmek dileği ile Zafer ve Kurban Bayramımızı tebrik ederim...

Haydi, iş başına!

“Eylül, malum hüzün ve matem ayıdır” der Mehmet Rauf. İnsanın ruh haline veya bulunduğu zaman dilimine hangi pencereden baktığına bağlı olarak düşünceler şekillenir. Mevsimlerin değişmesi de etkiler insanoğlunu. Doğadaki canlılığın yavaş yavaş kayboluyor olması ve yaprağın tutunduğu daldan kopma vaktinin yaklaşması, özellikle orta yaşta olanları kendi hayatlarıyla benzeştirmeye sürükler ve hüzünlendirir.

Genç olanlar, kendini genç hissedenenler veya yeni umutlara doğru yelken açacak enerjisi olanlar için Eylül ayı bir başlangıçtır, giriş kapısıdır aynı zamanda. Öğrenciler okullarına, çalışanlar işlerine yeni bir heyecan ve yeni bir umutla başlar bu ayda. Bahardan ve hatta bir önceki güzden beri verdiği emeğin karşılığını almayı bekleyen çiftçi için ise hasat mevsimidir. Her ne kadar hazan mevsimi dense de doğanın renk cümbüşü, havanın serinliği ve günün berraklığı huzur verir insana.

Bu huzur mevsiminin başlangıcında haydi iş başına! Yeni bir heyecanla başlayalım öğrenmeye, öğretmeye, üretmeye ve kazanmaya. Her ne kadar dertlerimiz olsa da, canımızı sıkan şeyler etrafımızda meydana gelmeye devam etse de, yaz ve bayram tatilinin verdiği rehaveti üzerimizden henüz atamamış olsak da silkinerek büyük umutlarla bakalım geleceğe. Büyük-küçük demeden, önemli-önemsiz olduğuna bakmadan yerine getirelim üzerimizdeki sorumlulukları en iyi şekilde.

Ne siyasi münakaşalar, ne din üzerine derin tartışmalar, ne vatan kurtarma muhabbetleri ve ne de birilerinin yerine kendimizi koyarak yapılan akıl verme çabaları kurtarır bizi. Ancak, gücümüz yettiğinde çok çalışmak, nerede olursak olalım elimizdekilerle yapabileceğimizi yapmak, geçici başarısızlıkların bizi yenmesine izin vermemek ve nihayetinde kendi “işimizi bihakkın yapmak” başarıya götürür bizleri. Herkes bunu başarır, gerisi kendiliğinden gelir zaten.

Nasıl işbaşı yapmalıyız? Geçmişe şöyle bir bakıp, nerede hatalar yaptım, ne gibi eksikliklerim vardı ve hangi işlerim yarım kaldı diye kısa bir muhasebe ile başlamak ve bunları öncelikli olarak gündemimize almak yararlı olur herhalde. Sonra, ailemiz ve arkadaş çevremiz dâhil sorumlu olduğumuz her alanda kısa, orta ve uzun vadeli hedefler koymak, yıllık yapılacaklar listesi oluşturmak, zaman zaman bunları güncellemek ve hatta günlük işlerin listesini bir gün önceden veya o günün sabahı hazırlamak çok yararlı olabilir. Küçük veya büyük fark etmez, başarıyla tamamlanan her işin listede üzerini çizmenin ne kadar zevkli olduğunu tahmin edersiniz.

Yapacağımız bir iş, bazen gözümüzde büyür. Aslında işin zorluğundan ziyade, bir türlü o işe başlayamamaktan kaynaklanır bu büyüme. Bismillah deyip bir yerden başlamak lazım yapacağımız işe. Bitirmek için başlamak şarttır. Hatta bazen yapacağımız bir işi, etrafımızdakilere duyurarak başkaları nezdinde kendimizi bağlamak da yararlı olabilir. Önümüzdeki işleri zamanında yapmak da önemlidir. Zor iş, zamanında yapılmayan kolay işlerin birikimidir.

Elimizin altındaki işleri yaparken, bunda benim ne menfaatim var diye kısa vadeli çıkar hesapları yapmamak lazım. “Kimin çıkar elde edeceğini önemsemediğiniz sürece ne kadar başarılı olabileceğiniz hayrete şayandır” özlü sözü bu durumu çok güzel özetliyor. Başkalarının yararına iyi bir şey yapmak, görev değil zevktir, ayrıca size sağlık ve mutluluk olarak geri döner. Başarı bir varış noktası değil, aynen mutluluk gibi bir yolculuktur.

Bu yolculukta başarı ve mutluluk dileklerle haydi iş başına...

İş ortamı ve ahlaki üzerine...

İş ortamı bir anlamda sistemi, iş ahlaki ise sistemde çalışanın iş ile ilgili tutumlarının etik yönünü ifade eder. Üretilen iş, işteki verimlilik ve üretilen işin kalitesi; önemli ölçüde iş ortamının motive edici ve iş başarısını artırıcı olması yanında o ortamı en iyi değerlendiren tutumlara yani iş ahlakına bağlıdır. Sistemin iyi kurgulanmış olması, bu iyi işleyen sistemde iş alışkanlıkları edinen insanın iyi bir iş ahlakına sahip olmasını; iş ahlakına sahip insanın da daha iyi bir sistem kurmasını sağlar. Bu karşılıklı sinerji ile toplumun gelişmesi ve ekonominin kalkınması kaçınılmaz olur.

Amerika’da doktora yaptığım yıllarda tez izleme komitemdeki hocadan randevu almış ve tez üzerine mütalaa yapmak için ofisine gitmiştim. Görüşmemiz sırasında telefonu çaldı. Telefonun ahizesini kaldırıp hemen kapattı. Randevu alıp, iş görüşmesi yapmak için gelen kişiye yani bana saygısızlık olur diye konuşmadı telefonda. Mutlaka başınızdan geçmiştir. Önemli bir iş görüşmesi için yetkili birinden randevu almışsınız, aceleniz var, zamanında gitmişsiniz, görüşmenizi yapıp çıkmanız gerekiyor. Tam konuyu açarken telefon çalıyor ve görüşeceğiniz kişi bir süre telefonda konuşuyor. Belki birkaç telefon görüşmesini daha beklemek durumunda kalıyorsunuz. Hele akıllı telefonların olduğu günümüzde bu tip durumlarla daha çok karşılaşırız.

Türkiye’den bir arkadaşım başka bir bölüme geçmek için, o bölümün lisansüstü öğrenci koordinatöründen randevu alıyor ve görüşmeye gidiyor. Hoca yakın ilgi gösteriyor. Görüşmeyi tamamlayıp memnun bir şekilde ayrılıyor. Aradan bir zaman geçtikten sonra arkadaşım, şu hocayı bir ziyaret edeyim diye ofisine gidiyor. Hocanın ofisine giren arkadaşım, aynı ilgiyi görmüyor ve “ne istiyorsunuz?”, “niye geldiniz?” gibi sorulara muhatap oluyor. Ne diyeceğini bilemeyen arkadaşım hayal kırıklığı ile geri dönüyor. Çalışma saatlerinde özel görüşmelerin, çay-kahve ziyaretlerinin pek olmadığını gözlemlemiştim o yıllarda. Olsa da çok kısa ve ayaküstü yapılır bu ziyaretler. Ofislerde çalışma koltuğu dışında bir veya iki sandalye ya olur ya olmaz. Bir de bizim ofisleri düşünün!

Zaman zaman sabah çok erken saatlerde fakülteye ya çalışmak için ya da dersime girmek için giderdim. Mesai Türkiye’de olduğu gibi 08.00’de başlıyor olmasına rağmen saat 07.30’da hatta daha öncesinde bölümün önündeki park alanının yarısından fazlasının personel arabalarıyla dolu olduğunu müşahade ederdim. Denemek için bir gün okulunuza, işyerinize veya kurumunuza saat 07.30’da hatta 07.45’de gidin ve durumu müşahade edin. Zaman zaman fakülteye bu saatlerde gittiğimde gördüğüm, park alanında tek bir arabanın bile olmamasıdır. Akşam saat 21.00’den sonra birini aramak hoş karşılanmaz. Çünkü ertesi gün erkenden dinç bir şekilde işe gitmek gerekiyor. Atalarımızın “saat on yatağa kon, saat üç yataktan uç” kuralını çok iyi uyguluyorlar.

Yine ABD’de Fulbright ziyaretçi öğretim üyesi olduğum dönemde bölüm akademik kurulu toplantılarına katılırdım. Bölüm ile ilgili gelişmeler hakkında bilgilendirme yapılır, gündemdeki konular tartışılır, problemler dile getirilir ve çözümler üretilirdi. Bir gün toplantının sonuna doğru bölümdeki bir personelin ailesi sürpriz bir şekilde toplantıya girdi. Sonrasında bu personelin bölüme olan katkılardan dolayı takdire layık olduğu, ailesinin de bulunduğu bu akademik ortamda ilan edilerek ödülü verildi. O personelin gelecek yıllarda bölüme ne kadar değerli katkılar vereceğini düşünün! “Marifet iltifata tabiidir”, özlü sözümüzü ne güzel hayata geçiriyorlar değil mi?

Sayısını artırabileceğim bu örnekler, iyi bir iş ortamının iş ahlakına sahip bir insan profili çıkardığına, iş ahlakına sahip insanların da daha iyi bir iş ortamı oluşturduğuna işaret ediyor.

Verimli iş ortamlarında iş ahlakına sahip çalışanlar olabilmek dileğiyle hoşça kalınız...

Sınavlar amaç değil, araç olmalı!

Devlet ve toplum olarak “bu dünya imtihan dünyası” özdeyişini herhalde yanlış anladık. Çocuklarımız ve gençlerimizin hayatlarının amacı yaptık imtihanları, yani sınavları. Sınavla yatıp sınavla kalkıyoruz. Brezilyalıların futbol terminolojisi gibi bizde de sınav terminolojisi oluştu. Brezilya’da ziyaret ettiğim bir çiftlikte arazi büyüklüğünü sorduğumda, “12 futbol sahası büyüklüğünde” cevabını almıştım. Bu yıl 8. sınıfa başlayan oğlumla ilgili ne zaman söz açılrsa, “Öylemi! Desene bu yıl İbrahim TEOG çocuğu olacak” gibi tepkiler duyar oldum. Baştan yadırgadığım bu ifadelerle zamanla alıştım.

Eğitim, “insanoğlunun potansiyelinin kilidini açmaktır. Bilgi yüklemek ve hele güdülemek hiç değildir” diye tanımlanır beğendiğim bir tanımda. İdeal okul ise “İnsan fıtratına uygun ortamlarda bu kilidi açan mekanizmadır”. Yani eğitim amaçları doğrultusunda öğrencinin yeteneklerini de dikkate alarak öğrenciye hedeflenen bilgi, beceri ve yetkinlikleri kazandırmaktır. Dolayısıyla bir okulun misyonu, öğrencileri sınava hazırlamak değil, bu kazanımlara sahip olmasına rehberlik yapmak olmalıdır. Yanlış idiyse bugüne kadar neden uygulandığı ve kaldırılış şekli ayrı bir tartışma konusu olsa da, Sayın Cumhurbaşkanımızın son çıkışı aslında TEOG özelinde bu duruma işaret ediyor.

Daha önceleri OKS ve SBS adıyla bilinen ve şimdilerde TEOG olan liselere giriş sınavı ile başlıyor çocukların sınav maratonu. Öğrenciler, daha 5. sınıfta az yoğunluklu, sonraları artan yoğunlukta ve 8. Sınıfta adeta kamptaymış gibi çalışarak ve testler çözerek bu sınava hazırlanıyorlar. Lisede ise YGS ve LYS sınavlarına hazırlanmakla geçiyor gençlerin eğitim hayatları. Allah’tan dünyanın hiçbir yerinde olmayan ve bu merkezi sınavların bir sonucu olarak ortaya çıkan orta öğretime paralel ucube dersane yapılanmasının kapatılmasıyla öğrenciler okullara daha fazla odaklanmaya başladılar. Ancak, YGS ve LYS’nin üniversiteye girişte hala bilgi ve beceri ölçen belirleyici rolünün olması, sınava hazırlık ve test çözme ağırlıklı eğitimi kaçınılmaz kılacaktır.

Gençler bu sınavları bitirmekle kurtulamıyor. Üniversitenin 3. ve 4. sınıflarında YDS, ALES ve KPSS sınavlarıyla karşı karşıya kalıyorlar. Daha çok lisansüstü eğitim ve akademik kariyer yapmak için giriliyor YDS ve ALES sınavlarına. YDS dil becerisini, ALES ise öğrenci yetenek seviyesini ölçüyor. Bu iki sınavla ilgili sorun, bu beceri ve yetenekleri ölçmedeki eksiklikleri ve seviye standardının tam oturmamasıdır. Öğretmen adayları başta olmak üzere yükseköğretim öğrencileri, kamu personeli olmak için dersleri asma ve düşük not ortalaması pahasına 3. sınıfta başlıyor KPSS sınavına hazırlanmaya. Doğal olarak fakültedeki eğitime olan ilgi azalıyor. Akademik kariyer yapanlar ise bilimsel çalışmaları yanında 30 ve 40’lı yaşlarda dünyada muadili pek olmayan merkezi doçentlik sözlü sınavına giriyorlar. Dedik ya, “bu dünya imtihan dünyası” dolayısıyla ömür boyu sınav olması gerekiyor.

Dikkat edilirse tüm okullar, öğrenci potansiyelinin kilidini açarak ona bilgi, beceri ve yetkinlikler kazandırmak yerine sınavlara hazırlama mekânlarına dönüşmüşler. Öğrencilerin bu kazanımlarını ölçme ve değerlendirme aracı olması gereken sınavlar amaç olmuş. Hem ortaöğretim hem yükseköğretimin altı, merkezi seçme sınavlarıyla oyulmuş durumda. Öğrenciler, kişisel ve mesleki gelişimlerini sağlayan derslere odaklanmak yerine, derslerdeki başarıyı geçme notu düzeyinde tutarak seçme sınavlarına ağırlık vermektedirler. Bu durum, öğrenci ilgisizliği nedeniyle eğitim amaçlarında başarıyı dinamitlemekte ve eğitim kalitesini olumsuz etkilemektedir. Eğitimdeki başarısızlığı, biraz da bu bilgi ölçen ve seçmede belirleyici olan merkezi sınavlarda aramak gerekiyor.

Gelişmiş ülkeler başta olmak üzere Dünya’da da okula ve işe kabulde kullanılan benzeri merkezi sınavlar var. Ancak bu sınavlar hem çok erken yaşlarda yapılmamakta hem de seçmedeki rolü Türkiye’deki gibi belirleyici değil, belli ölçüde etkileyici olmaktadır. Ayrıca bilgidan çok öğrencinin yetenek seviyesini ölçen bu sınavlara okullarda hazırlanılmamaktadır. Her ne kadar Türkiye’deki okullarda ölçme ve değerlendirme sistemleri yeterince gelişmemiş ve adil olmasa da, eğitim amaçlarına ulaşmak, yani hedeflenen kazanımları öğrenciye okulda kazandırmak istiyorsak, okuldaki başarı seçmede en büyük belirleyici olmalıdır. Bu durumda yapılması gereken, sisteme ve sistemi çalıştıranlara sorumluluk vererek ve gerekli tedbirleri alarak ölçme ve değerlendirme sistemlerinin gelişmesini ve adil olmasını sağlamak olacaktır. Zaten sorumluluk vermeden ve güvenmeden de sistemler ve sistemdekiler gelişemez.

Sınavlara değil, kişisel gelişime odaklanan bir eğitim sistemi temennisiyle hoşça kalınız...

Zillet mi? İzzet mi?

“Öğrenmenin acısını bir müddet tatmayan, hayatı boyunca cehaletin zilletini yudumlar” atasözü gençken öğrenmenin önemini, “Borç, geceleri üzüntü kaynağı, gündüzleri ise zillet vesilesidir” özdeyişi kendi ayakları üzerine durabilmenin gereğini, “Şerden uzaklaşan izzete, kibirden uzaklaşan saygınlığa, cimrilikten uzaklaşan şerefe ulaşır” nasihati hayat düsturunu öğretir bize. “Zilletle yaşamaktansa izzetle ölmek” özlü sözü bu iki durumdan birinde olmanın bedelinin ne kadar ağır olduğunu vurgular. İzzetle yaşamamanın zora talip olmak ve çile çekmek gibi bir bedeli olduğu gibi, zillet içinde olmanın bedeli de zaten yaşanarak ödenir.

İzzet kelimesi büyüklük, onurluluk, yücelik, saygınlık gibi anlamlar taşırken, zillet kelimesi ise alçalma, küçülme, hor görülme, zavallılık manalarına gelir. Genelde dini terminolojide çok kullanılan birbirinin zıttı bu iki kelime bireysel ve toplumsal hayatımızın her safhasında karşılaştığımız durumlar için de kullanılır. İzzetle yaşayan aziz, zilletle yaşayan zelil olur denir. Aile yaşamında, öğrencilikte, iş hayatında, sosyal ilişkilerde ve hatta ülkelerarası ilişkilerde zillet veya izzet içinde olabilir insanoğlu.

Bir aile düşünün! Ailenin her ferdi yani baba, anne ve çocuklar ailedeki bildiğimiz rollerini en iyi şekilde icra ediyorlar. Tabii ki bu rolleri çok iyi şekilde yerine getirmek; çalışkan, sorumlu, saygılı, sevgi dolu, vefakâr ve gerekirse cefakâr olmayı gerektiriyor. Bu özelliklere sahip olmak için karşılaştıkları zorluklara göğüs geren bir ailenin izzetli olmaması için hiç bir neden yok. Bunların aksinin olması durumu, beraberinde farklı seviyelerde zilleti getirir. İzzetle veya zilletle yaşayan aile örneklerini her gün gözlemleriz etrafımızda.

Hayatımızın önemli bir kısmı öğrencilikle geçiyor. Anaokulundan üniversiteyi bitirmeye kadar geçen süre 17 yıla tekabül ediyor. Hele bir de lisansüstü eğitim olursa neredeyse çeyrek asra denk geliyor. Nereden bakarsanız ömrün hemen hemen üçte biridir bu süre. Başarılı bir öğrenci, ömrünün bu üçte birini izzetle geçirir. Başarılı bir öğrenciliğin iş hayatına yansımalarını da düşünürsek, neredeyse izzetli bir ömür sürmenin anahtarı gibidir iyi bir öğrenci olmak. Hayat boyu öğrenme felsefesiyle iş hayatında kendini geliştirenler ve işini bihakkın yapanlar, izzetle yaşamamanın kapısını aralarlar ömürlerinin önemli bir kısmında.

İlişkilerini, insanları kullanmak ve onların sırtından geçinmek üzerine değil de, insanlara faydalı olmak, yardım etmek, bir zorlukta yanlarında bulunmak, güler yüzlü olmak ve güzel sözle hitap etmek üzerine kuranlar izzetle yaşarlar. Bu izzet sahibi insanların temel anlayışı, başkalarını mutlu ederek daha çok mutlu olmaktır. Hiçbir maddi zenginlik ve makam sahibi olmadan mıknaş gibi çekerler insanları etraflarına. Bunu başaramayanların ise parası ve makamı olduğu sürece devam eden çıkara dayalı sosyal ilişkileri olur. Bunlar kaybedildiğinde yalnız kalırlar ve bir anlamda zillate duçar olurlar.

Hayatın tüm bu safhalarında, insanların çoğu izzetle yaşayan bir toplum ve ülke izzetli olur. Dolayısıyla diğer toplumlar ve ülkeler karşısında izzetli bir toplum ve ülke olabilmek için o toplumun fertleri, hayatlarının her safhasında izzetle yaşamayı başarabilmesi gerekir. Ayrıca; bağımsız, kendi ayakları üzerinde durabilen, diğer ülkeler içinde saygın bir yeri olan ve ülkesi, gönül coğrafyası ve hatta insanlık için inisiyatif kullanabilen, uluslararası camia ile birlikte kararlar alabilen ve kararlara katkı verebilen bir ülke haline gelmek, bedel ödemeyi gerektirir. Bu bedel, ancak zorluklara göğüs gererek, zoru başararak, vatan mevzu-bahis ise gerisi teferruattır anlayışıyla ülke menfaatlerini kendi çıkarlarının önüne koyarak, zilletle yaşamaktansa izzetle ölmeyi göze alarak ve milli birlik ve beraberliği koruyarak ödenebilir. Bu bedelleri ödemeyi göze alamayan, zora talip olamayan, rahatından taviz veremeyen ve hep işin kolayına kaçan toplumlar ve ülkeler ise zillet içinde yaşamaya mahkûm olurlar.

Fert, toplum ve ülke olarak izzetle yaşamayı başarabilmemiz dileği ile selametle kalınız...

Ziraat Mühendisliği üzerine ezberler

Ziraat mühendisleri işsiz kalıyor, ziraat mühendislerine kız vermiyorlar, ziraat mühendisleri elmayla armudu, buğdayla arpayı ayırt edemiyorlar ve çilek ağaçta yetişir biliyorlar, ziraat mühendisleri iyi eğitim almıyorlar, gençler ziraat mühendisliğinde gelecek görmüyorlar gibi söylemler ve hatta her meslekte olduğu gibi fıkralar duyarız etrafımızda. Kendim de ziraat mühendisi ve ziraat fakültesinde öğretim üyesi olduğum için bu ezberler doğal olarak kulağıma daha çok geliyor. İşin ilginç tarafı bu söylemlerin bir kısmının ziraat mühendisleri tarafından bazen inanılarak söylenmesidir. Peki, bunlar ne kadar doğru şöyle bir bakalım.

İnternette anahtar kelimeleri girerek hangi meslek gruplarının ve hangi okullardan mezun olanların daha çok işsiz kaldığını birkaç kaynaktan öğrenebilirsiniz. Araştırma sonucunda işsiz ziraat mühendisi sayısının, diğer meslek grupları dikkate alınarak yapılan sıralamalarda çok gerilerde olduğunu göreceksiniz. Son rakamlara göre Türkiye’de işsizlik oranı %11,3, tarım dışı işsizlik oranı %13,4 ve genç nüfusta işsizlik oranı ise %21,9’dur. 2015 yılı rakamlarına göre ziraat mühendisleri arasında işsizlik oranı %12,7’dir. Bu ziraat mühendisi işsizlerin çok önemli bir kısmının yeni mezun gençler olduğu ve son yıllarda kamu kurumları ve tarımla ilgili sektörlerin yaptığı çok sayıda işe alımlar dikkate alındığında ziraat mühendisleri işsiz kalıyor söyleminin çok doğru olmadığı görülür.

Eğer köyde/kırsalda yaşayan ve çiftçilik yapanlara kız vermiyorlar denilse, etrafımda gözlemlediğim ve ailemde yaşadığım bir tespit için bunu anlarım. Maalesef köyde iş ve yaşam şartları yeterince iyileştirilemediğinden, kız ve ailesi, damat adayının gelir durumu iyi olsa bile kız vermekte biraz imtina ediyorlar ve köyde kalan gençler istedikleri gibi bir evlilik yapmakta sıkıntı yaşıyorlar. Tabii bu da gençlerin köyden uzaklaşmasında önemli bir etken oluyor. Ancak ziraat mühendislerinin çok önemli bir kısmı il ve ilçelerde yaşıyorlar ve diğer üniversite mezunlarının çoğundan mühendis oldukları için kamuda daha fazla maaş alıyorlar. Dolayısıyla, bu şartlarda genç kızların ve ailelerinin böyle bir evliliğe karşı çıkmaları için bir neden yok ortada.

Ziraat mühendisleri çok iyi eğitim almıyorlar söylemini biraz anlayabilirim. Ancak arpa ile buğdayı, elma ile armudu ayırt edemiyor ve çilek ağaçta yetişir diye biliyorlar söylemlerini kabul etmem mümkün değil. Geçen hafta üniversitemizde yapılan tarım yükseköğretimi çalıştayında benzer bir söylemde bulunan bir ziraat fakültesinin yöneticisine biraz sert bir şekilde itiraz etmiştim. Yükseköğretimin her alanında olduğu gibi tarım yükseköğretiminde de kendine has problemler var ve bunları daha önceki yazılarımda ele aldım, almaya devam edeceğim. Ancak, teorik, uygulamalı, görüntülü ve hatta videolu her türlü istemediğiniz kadar bilgiye, hele biraz İngilizce biliyorsanız her zaman el altında olan cep telefonu ile ulaşmanın çok kolay olduğu günümüzde bu tip söylemleri kabul etmek mümkün değil. Siz de takdir edersiniz ki bu tip ezberler artık geçersiz.

Çiftçiye yararlı olabilmek biraz sistemle alakalı, biraz mezun olan öğrencinin hayat boyu öğrenme felsefesinin farkında olamamasıyla ilgili ve birazda toplumun genel hastalığı olan işini bihakkın yapmaktan kaynaklanıyor. Fakülte yıllarında alanıyla ilgili temel kavramlar, bilgiyi kullanabilme yeteneği ve kendi kendini eğitebilme ve iletişim kurabilme gibi yetkinlikler öğrenciye kazandırılabilir ise, öğrenci bulunduğu iş ortamında karşılaştığı problemler doğrultusunda kendini bir şekilde eğitip donanımlı hale getirebilir. Ayrıca öğrenci, hayat boyu öğrenmenin artık günümüzde kaçınılmaz olduğunun bilincinde olup problem çözebilme ve eleştirel düşünebilme kazanımlarını elde eder ise çiftçiye, sektöre ve kendi işine daha faydalı olmaması için bir neden kalmaz. Bu anlamda, bilgi aktarmaktan ziyade bu kazanımları sağlayan öğrenci merkezli bir eğitime ağırlık vermek gerekir.

Gençler, gerek tercih ederken ve gerekse okurken iş hayatlarında ziraat mühendisliğinin geleceğinin olmadığını düşünüyorlar eleştirisi belli ölçüde kabul edilebilir. Bu düşünce, hem Türkiye’de hem de dünyada maalesef bir eğilim olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum; biraz bilinçsizlikten, biraz tarımla ilgili özellikle lise yıllarında farkındalık verilmemesinden ve biraz da yukarıda sıraladığımız ezberlerden kaynaklanıyor. Hâlbuki insanoğlu var olduğu müddetçe önemini koruyacak olan tarım sektörünün, tarımsal kaynaklar sabitken artan nüfus karşısında önemi çok daha artacak ve dolayısıyla bu sektörün duayeni olması gereken Ziraat Mühendislerine daha çok ihtiyaç duyulacaktır. Hele, sahip olduğu yedi iklimin sağladığı çeşitlilikte, artan nüfus ve gelirden dolayı yüksek iç talebin oluşturduğu canlılıkta ve yüksek tüketim potansiyeline sahip ülkelere yakınlıkta bir tarım sektörüne sahip olan Türkiye’de bu önem daha da artmaktadır. Yeter ki tarım camiası olarak işimizi bihakkın yapalım, topluma ve insanlığa fayda üretelim ve hepsinden önemlisi tüm bunların bilincinde olalım.

Bu bilinçte Ziraat Mühendisleri yetiştirebilmek ve olabilmek dileği ile selamette kalınız...